

Steen Clemmensen

I kong Eriks tjeneste. Nyfundne danske våbener
fra middelalderen 433

Anders Bjønnes

Grunnlovens besegling i en historisk kontekst 446

Hans Cappelen

Hva seglene på Grunnloven av 17. mai 1814
kan vise oss 452

Claus K. Berntsen

Timbrering av vapen förda av diakoner, präster
och biskopar i Svenska kyrkan 468

Heraldisk litteratur siden sidst 476

Register for bind 11 482

Hæfte nr. 110 er udgivet med støtte fra Nordisk
Publiceringsnævn for humanistiske og samfunds-
videnskabelige tidsskrifter (NOP-HS) og Alnefelts Legat.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år DKK 260,-. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Ældre numre af Heraldisk Tidsskrift kan købes, hvis oplag haves.

Redaktør

Seniorrådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, aih, Granebakken 9, N-1284 Oslo, Norge - sidselrud@heraldik.org

Redaktion

Fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Rigsarkivet, Danmark - bartholdy@heraldik.org

Heraldisk rådgiver, fil.mag. Wilhelm Brummer, aih, - brummer@heraldik.org

Rådmand, jur.dr. Martin Sunnvqvist, Lunds universitet, Sverige - sunnvqvist@heraldik.org

Redaktionsråd

Principal Records Specialist, D.Phil (oxon.) Adrian Ailes, AIH, FSA, FRHistS, The National Archives, UK

Amanuens, ordensintendent, fil.kand. Tom C. Bergroth, AIH, Åbo Landskapsmuseum, Finland og

Kungl. Maj:ts Orden, Sverige

Associate Professor, Ph.D. D'Arcy J. D. Boulton, AIH, FSA, Medieval Institute, University of Notre Dame, USA

Historiker, forfatter, cand.philol. Terje Bratberg, Norge

Universitetslektor, jur.dr., fil.kand. Eric Bylander, Uppsala universitet, Sverige

Ph.D. Clive Cheesman, Richmond Herald, College of Arms, England

Cand.scient. Steen Clemmensen, AIH, Danmark

Fil.dr. Inga von Corswant-Naumburg, Sverige

Forsteamanuensis, dr. polit. Jan Oskar Engene, Universitetet i Bergen, Norge

Fil.dr.h.c. Vigdís Finnbogadóttir, Islands forhenværende Præsident, Island

Professor em., dr.philos. Erla Bergendahl Hohler, FSA, Universitetet i Oslo, Norge

Cand.mag. Poul greve Holstein, Danmark

Tandlæge, cand.odont. Per Hougaard, Danmark

Gymnasiumlærer Guðný Jónasdóttir, B.A., Island

Statsheraldiker, kammarherre, fil.dr. Henrik Klackenborg, AIH, Riksarkivet, Sverige

Museumsinspektør, cand.arch. Peter Kristiansen, Rosenborg Slot, Danmark

Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, AIH, FRHistS, Københavns Universitet, Danmark

Ph.D. Antti Matikkala, aih, FSA, FRHistS, Helsingfors universitet, Finland

Dr. Torgeir Melsæter, aih, Universiteit Antwerpen, Belgien

Forstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, NTNU, Gunnerusbiblioteket, Norge

Kgl. ordenshistoriograf, f. d. riddarhusgenealog, fil.kand. Per Nordenvall, AIH, Riddarhuset, Sverige

Elizabeth Roads, MVO, AIH, Lyon Clerk & Snawdoun Herald, Court of the Lord Lyon, Skotland

Professor, dr.phil. Georg Scheibelreiter, AIH, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Østrig

Fil.dr. Leif Tengström, aih, Finland

© Societas Heraldica Scandinavica 2014

ISSN 0040-6966

Grafisk produktion: Brødr. Fossum AS

Sat med 10/12 pkt. Arno Pro

Papir: 130 gram Arctic Volume White

Materialet i denne publikation er omfattet af den norske *Åndsverkløvens* bestemmelser.

Uden særlig aftale med Societas Heraldica Scandinavica er enhver fremstilling af kopier og tilgængeliggørelse kun tilladt i den udstrækning, som noget sådant er hjemlet i lov eller tilladt som følge af en aftale med Kopinor, *interesseorgan for rettighedshavere til åndsverk*.

I kong Eriks tjeneste. Nyfundne danske våbener fra middelalderen

Af Steen Clemmensen

TITLE: In the service of king Eric. Newly discovered Danish medieval arms.

ABSTRACT: The Church Council held in Constance 1414–1418 was one of the major events of the century and ended the Great Schism. Besides discussing the troubles of the Church with the obediences and mounting heresy, the affairs of the Holy Roman Empire were attended to both by the clerics, by Sigismund king of the Romans and by the nobles of the imperial Diet. A multitude of cardinals, bishops, abbots, secular princes and noblemen travelled to the merchant town on the banks of the Bodensee in southern Germany. Many of those who did not attend in person sent ambassadors. To represent the Church of his realms, Eric VII of Pomerania, king of the three nordic countries: Denmark, Sweden and Norway, sent no less than three embassies, one for each country.

We know that the Danish embassy was large and splendid, led by two bishops and we also have the names of two secular nobles. These were of high rank as the status of the duchy of Schleswig was to be decided by the king of the Romans. The names of the less prominent members and those of the escort were never recorded. That is until recently, when an examination of an armorial appended to a treatise on the duties of a herald written in portuguese revealed the arms of a dozen secular members of the embassy as well as an unusual version of the then royal arms.

KEYWORDS: Denmark, coat-of-arms, medieval armorials, Council of Constance 1414–18, Eric VII of Pomerania, Schleswig.

AUTHOR INFORMATION: Steen Clemmensen, cand.scient., A.I.H. – info@armorial.dk.

To af de konflikter, som næsten regelmæssigt gentages gennem historien er: 1) magtens mænd (og kvinder) gør ikke som de siger – og det bør der gøres noget ved; og 2) de fremmede har fået (eller er ved at få) for stor indflydelse – og det bør der gøres noget ved. Men hvad har disse konflikter med fundet af en af de ældste samlinger af farvelagte

danske våbener at gøre.¹ Jo, den første sætter rammen for historien og den anden illustrerer indholdet – og stiller samtidig spørgsmålet: hvad er et dansk våben? Et ret firkantet svar på spørgsmålet er, at våbenet tilhører en mand, der er født og bosat i Danmark. Man kunne tilføje, at manden også ved sin adfærd skulle være accepteret af sine

ligemænd som dansk, eller måske blot skulle være indgiftet og bosat her. Ville det være tilstrækkeligt, at manden for en tid havde haft et embede og arbejdet for den danske regering? Næppe mange danske ville acceptere dette, men i udlandet ville en modpart eller betragter (og gør det stadig) opfatte ethvert medlem af en delegation fra den danske konge eller regering som repræsenterende Danmark og derfor som dansk. Altså med mindre de vidste bedre. Så lad os gøre ligeså: våbener, som er grupperet efter en dansk konges våben *er* danske – med mindre vi kan begrunde en anden afstamning. Tidsmæssigt er det ikke usandsynligt, at der vil være udlændinge i samlingen. Vi befinder os i den tidlige unionstid, hvor Erik VII 'af Pommern' (r.1396/1412–1439) ikke blot er valgt konge af Danmark, men også ved adoption arvekonge af Norge og valgt konge af Sverige. Det sidste måske fordi svenskerne en overgang syntes, at man måtte foretrække danskere frem for tyskere. Men også dengang var der begrænsninger i fællesskabsfølelsen, svenskerne syntes snart bedre om at have svenske end danske fogeder og at et (svensk-)nationalt styre måtte være en nødvendighed. Nordmændene virkede umiddelbart mere beskedne, de ville blot have Norges rigssegl i Norge, og bevare egne love. Det sidste var næppe et problem, i praksis var det meste af lovgivningen regional. Også danskerne havde lidt problemer med udlændinge, mest tyskere. Mange var kommet til landet i 1300-tallet som bestyrere af holstenernes pantelen eller som bestyrernes funktionærer, og en del af disse forblev i landet efter indløsningen af de pantsatte len. Og flere kom til, dels i forbindelse med den

delvist tysk opdragede Valdemar IV Atterdag (r.1340–1375), dels som følge af overtagelsen af Sverige i 1389 efter Albrecht af Mecklenburg, og nok også nogle fra Pommern, som regeredes af kong Eriks familie. I den sammenhæng bør vi ikke glemme, at Erik i 1407 blev gift med den engelske kongedatter Philippa. Et par englændere kunne meget vel være trådt i dansk tjeneste, ligesom mindst én dansker gik i engelsk tjeneste.²

Et af hovedproblemerne i Eriks regerings-tid var det sønderjyske spørgsmål. Var hertugdømmet Slesvig/Sønderjylland et hjemfaldent dansk len og dermed kong Eriks ejendom, eller havde de holstenske grever arveret? Historik og problematik er gennemgået flere steder,³ så lad os nøjes med at konstatere, at de holstenske grever ikke ville give sig, da de havde god støtte blandt de nordtyske fyrster og byer. Kong Erik fik sagen bragt for en voldgift på 6 danske og 6 (dansk-venlige) sønderjyske rigsråder ved Danehoffet i Nyborg 1413, som – ikke uventet – dømte at hertugdømmet tilhørte den danske konge.

Det førnævnte er ikke kun en mikrofilosofisk digression, men giver et par rammebetingelser for at identificere ejerne af de 12 våbener, som efterfølger Eriks unionsvåben i et manuskript, hvis våbenillustrationer er indsamlet under kirkemødet i Konstanz ved Bodensøen, som blev afholdt i årene 1414–1418.⁴ Egentlig vedrører manuskriptet hverken Danmark eller kirkemødet, men omhandler heroldens arbejde. Den ældste del er skrevet af en portugisisk herold, som selv var til stede under kirkemødet.⁵ De 258 våbener, som han valgte til at illustrere sit arbejde med, kan entydigt henføres til deltagere i kirkemødet. Ud over det danske

segment består våbenbogen af grupper af engelske, franske, spanske, italienske, polske, ungarske våbener, men alt i alt flest tyske.⁶

Tidlig dansk heraldik

Men inden vi går over til at identificere de enkelte våbener og sætte dem i (en eventuel) relation til kirkemødet og dansk politik, lad os se tilbage på hvad vi ved om dansk middelalderheraldik.

Langt de fleste af de oplysninger vi har, er baseret på farveløse kilder: en mængde vokssegl, en del seglstamper, lidt smådekorationer og nogle få gravsten fra før 1500/1536. Til gengæld er det meste registreret og udgivet. Ikke mindst har vi fremragende aftegninger af seglene i Thisets og Henry Petersens monumentale værker. For gravstenene er der især C.A. Jensens omfattende registratur og Løfflers lille hæfte.⁷ Og for de slægter, som overlevede reformationen, kan vi ofte lægge farver på våbenfigurerne. Men i almindelighed vil de fleste nok anvende Sven Tito Achens bearbejdning af Nyt Dansk Adelslexikon, selv om den ikke siger meget om, hvorfra vor viden stammer. Dertil kommer de supplerende oplysninger i Adelsårbogen og for Skåne (og Sverige) Jan Ranekes trebindsoversigt.⁸

Nok begyndte Erik 'af Pommern' at udstede adels- eller frihedsbreve, men de få som medtager våbentegning eller blasonering er ikke relevante for det foreliggende problem.⁹ Det har ej heller de desværre slet bevarede kalkmalerier i Kong Hans' Vingaard i København og på Kronborg i et rum fra den dengang nybyggede fæstning Ørekrog, nu Kronborg.¹⁰ Krogen-frisen er dateret til 1421–1429, even-

tuelt mere specifikt til et dansk-svensk råds-møde i Helsingborg i december 1427. Vin-gaards-panelet, hvis ældste dele formentlig stammer fra 1420'erne, indeholder kun få identificerbare våbener. Krogen-frisen, som er placeret cirkulært om en rund vindues-åbning, har kong Eriks og dronning Philippas våbener på hver sin side af et krucifiks-våben. Derunder kommer 3 bisper, hvoraf Bille-våbenet kan tilskrives Peder Lykke (Bille) ærkebisp af Lund, men i 1415 biskop af Ribe og en af ambassadørerne til Konstanz. Blandt de øvrige våbener kan man finde ærkebispens af Uppsala Jöns Håkonsson, lensmanden på Stockholm Slot, tyskeren Hans Kröpelin, danske Eske Brok samt våbener for Thott og Vitzen eller Fos.¹¹

Det sidste sæt kilder er både farvestrålende og lidt ældre. Våbenerne for fem danske eller om man vil dansk-tyske adels-mænd er gengivet i tre våbenbøger fra Nederlandene: Podebusk, Limbæk, Rosenkrantz, Rud og Uf. Af våbenbøgerne er *Gelre* og *Bellenville* tæt beslægtede, men det pågældende afsnit af *Bergshammars* er blot en afskrivning efter *Gelre*. Indføringerne i *Gelre* og *Bellenville* må referere til tiden før 1380, d.v.s. Valdemar Atterdags regeringstid. Det gør våbenerne for Podebusk og Limbæk til de ældst kendte farvelagte våbener i Danmark, med den portugisiske herolds arbejde som det næste, malet kort tid før freskerne på Kronborg og i København.¹²

Kirkemødet i Konstanz

Flere hundrede gejstlige og verdslige stormænd var til stede ved det årelange kirkemøde i Konstanz, hvorunder byens befolk-

ning næsten blev fordoblet, og selv de fornemste blev flere ad gangen indlogeret hos byens borgere. Problemet med at sende besked fra den ene til den anden og indkalde til møder blev løst ved, at man satte sit våbenskjold op ved husværtens gadedør.¹³ Så kunne både budbringere og gæster finde frem til den ønskede person. Der var næppe mange, som var bekendt med alle andres våbener, men så var der beskæftigelse til såvel herolder som våbenkyndige amatører – og til malerne, som fremstillede 'adresse-skjolde' til alle dem, som ikke havde medbragt dem hjemmefra. Det fremgår af såvel samtidige indberetninger som af Richental's krønike at myndighederne (kong Sigismund og bystyret) holdt nøje opsyn med såvel tilgang som afgang af rejsende – og deres navne og våbener.

Det kirkeretlige indhold er dette arbejde uvedkommende, så lad os nøjes med et par hovedpunkter. Den vestlige (katolske) kirke havde været splittet i næsten fyrré år, og flere forligsforsøg var endt uden resultat. Nu havde man tre samtidige paver: Benedikt XIII (Luna, r.1394–1409/1417, d.1423), som efter at være flygtet fra Avignon, opholdt sig på borgen Peniscola i Catalonien; Gregor XII (Correr, r.1406–1408/1415) i Rom; samt Johannes XXIII nr.1 (Cossa, r.1410–15) i Pisa. Den lidt pudsigé angivelse af embedsperioder skyldes, at Benedikt og Gregor blev afsat flere gange, men nægtede at træde tilbage. Den tysk-romerske konge, og senere kejser Sigismund og pave Johannes blev i 1413 enige om at gøre et nyt forsøg – underforstået at Johannes skulle fortsætte. Den velhavende handelsby Konstanz ved Bodensøen, som lå centralt på handelsvejene

mellem Frankrig, Tyskland og Italien, blev valgt som mødested. Pave Johannes ankom som den første fyrste den 28. oktober 1414, og mødet åbnedes 5. november. Sigismund ankom 24. december, englænderne og aragoneserne i januar, franskmændene i marts 1415. Den betydelige danske delegation ledet af biskop Peder Lykke (Bille) af Ribe og Hans Skondelev af Slesvig ankom med 350 heste den 5. januar 1415, i tide til at bevidne kanoniseringen af Birgitta af Vadstena den 1. februar.¹⁴

Ud over afsættelsen af de tre daværende paver i marts og august 1415, drøftelse af kirkeretlige spørgsmål og enkelte kætterprocesser (ikke mindst blev tjekken Jan Hus brændt), var der også andre vigtige verdslige sager og megen underholdning. En kurfyrste og en hertug blev udnævnt, der blev afholdt processioner og turneringer. Den tyske Orden førte proces mod Polen-Litauen, magtgrupper i Frankrig stævnedé hinanden om snigmord, Strasbourgs borgere førte sag mod deres fyrstbiskop. Et par andre sager om biskoppers ret og verdslige besiddelser blev også behandlet. Dertil kom i efteråret 1415 en genopblussen af den engelsk-franske Hundred-årskrig og dé franskes nederlag ved Agincourt den 25. oktober. I mellemtiden var Sigismund afrejst den 14. juli mod Avignon og Perpignan ved den fransk-spanske grænse for at forhandle om en afslutning på skismaet. Den opnåede enighed blev bekræftet af kirkemødet 4. februar 1416, hvorpå Sigismund fortsatte til Paris og London for at mægle mellem England og Frankrig. Dette lykkedes som bekendt ikke, og Sigismund kom tilbage til Konstanz den 27. januar 1417, og deltog i resten af kirkemødet, som sluttede i april 1418 efter at

Ill. 1: Erik VII af Pommerns banner som unionskonge med Sønderjylland i midterskjoldet, ca.1415.
The banner of king Eric VII 'of Pomerania' as king of 3 countries with the arms of Southern Jutland on the inescutcheon, c.1415. Denmark quartering Sweden, Pomerania, and Norway. Foto: J.Rylands Library, Ms.158, fo.59r, ARK:100.

Ill.2: Våben og hjelmtegn for 1) Henning Königsmarck, 2) Bydelsbak, 3) Vitzen, 4) ukendt, formentlig engelsk.

Arms and crests of four nobles, no.4 was probably English. Foto: J.Rylands Library, Ms.158, fo.59v, ARK:101-104.

Martin V (Colonna) den 12. november 1417 var blevet valgt til ny og eneste pave.

Inden Sigismund tog af sted mod Avignon bekræftede han 14. juni 1415 dommen fra Nyborg. Da Sigismund var Eriks fætter og gerne så Danmark (og Sverige og Norge) som en modvægt mod de nordtyske fyrster og stæder, var det næppe nogen overraskelse. Uenigheden blev dog ikke bilagt denne gang. Striden gik over til åben krig i mange år fremover og flere voldgiftsforhandlinger og endnu en kejserdom fulgte. Men efter juni 1415 kunne i hvert tilfælde de danske adelsmænd, som alene var med i Konstanz af interesse for Sønderjyllandsspørgsmålet, tage hjem. Ikke alle gjorde det. En betydelig og fornem eskorte på 16 mand ledsagede bisp

Peder Lykke til Avignon. Han var en aktiv deltager i de kirkeretlige forhandlinger og var valgt som medlem af kirkemødets ambassade.¹⁵

Våbenfundet

Med beklagelse må det konstateres, at det ikke er muligt at identificere alle 12 våbener med sikkerhed, og at det heller ikke er muligt at give et entydigt bud på hvilke personer, som ledsagede den danske konges og kirkes ambassadører til kirkemødet i Konstanz. Nummerering og referencer følger min udgave af våbenbogen.¹⁶ De enkelte våbener kan ses på ill. 1-4, hvorfor en egentlig blasonering er udeladt. Kvaliteten

Ill. 3: Våben og hjelmtegn for 5) ukendt, 6) ukendt, ligner Stainheim o.a., 7) ukendt, ligner Paulsdorf o.a., 8) Baad (i Skåne).

Arms and crests of four nobles, three were probably germans, and no.8 was probably from Scania. Foto: J.Rylands Library, Ms.158, fo.59v, ARK:105-108.

og nøjagtigheden af de i våbenbogen afbildede våbener og hjelmtegn er forbløffende god – set i forhold til såvel samtidige våbenbøger som moderne håndbøger, der har inddraget segl og dekorationer – og så er de rentegnet år efter, at de blev observeret.

100 Erik VII 'af Pommern', ca.1382–1459, kronet som konge af Danmark, Norge og Sverige i 1397, eneregent fra 1412, men afsat i alle tre riger 1439–41. Erik blev som barn adopteret af sin mors moster Margrete (1353–1412), datter af Valdemar IV 'Atterdag', enke efter kong Håkon VI af Norge (d.1380) og moder til kong Oluf (ca.1370–1387) af Norge og Danmark. Erik blev i 1407 gift med Philippa af Lancaster, datter af den engelske kong Henry IV. Efter Eriks afsættelse blev

hans søstersøn Christoffer III 'af Bayern' (r.1440–1448) valgt til konge af Danmark og Sverige, og anerkendt som arving til Norge.

Det kongelige banner, som den portugisiske herold må have set hængende uden for ambassadørernes opholdssted,¹⁷ viser de fire standardfelter for 1) Danmark (leoparder og hjerter), 2) Sverige (tre kroner), 3) Pommerns grif, og 4) Norges øksebærende løve. Felterne er adskilt af et bredt sølv kors og i centrum af dette sidder et skjold med Slesvigs to leoparder blandt hjerter. Hvorvidt korset henviser til Dannebrog eller et unionsbanner ligger uden for dette arbejdes rammer. Over banneret har herolden anbragt en kongekrone og nedenunder tilføjet *Rey de danamag*.

Ill. 4: Våben og hjelmtegn for 9) Lunge, 10) Gyldenstjerne, 11) Bryske, 12) Lange (Munk).
Arms and crests of four Danish nobles. Foto: J.Rylands Library, Ms.158, fo.60v, ARK:109-112.

Bannerets grunddesign følger den kendte form for Eriks segl og anden brug af kongevåbenet på hans tid. Tilstedeværelsen af Slesvig kan undre. Selv om Erik ved dommen i Nyborg havde fået tilkendt retten til hertugdømmet, kendes der ikke andre eksempler på, at kong Erik har benyttet kombinationen af (unions)kongevåben og Slesvig end Krogen-frisen fra ca.1427.¹⁸

101 *Henning Königsmarck jr.*, fl.1381–1416, ridder 1385, tjente under den svenske konge Albrecht af Mecklenburg (r.1363–1389). Da Albrecht blev afsat og efter fangenskabet vendte tilbage til sit nordtyske hertugdømme, gik Henning i tjeneste hos dronning Margrete og hendes efterfølger Erik VII. Han er kendt som lensmand og bevidnede flere kongelige dokumenter. I Konstanz var

hans position så markant, at han blev nævnt som den danske konges kammermester (*camerarius*) i et møde, hvor der ud over repræsentanter for de fem kirkenationer kun deltog tre tyske hertuger og et dusin stormænd fra den absolutte inderkreds omkring den tyske og den polske konge.

Familien er omtalt i tyske kilder tilbage til 1225, og havde sit stamsæde i Königsmarck nær Seehausen i Altmark (Kr. Osterburg, Sachsen-Anhalt). Den svenske gren nedstammer formentlig fra de tre brødre Yo (fl.1356–97), Henning sr (fl.1369–78) og Herbert (fl.1363–95), far til Henning jr.¹⁹

Våbenet kunne være Grubbe, men hjelmtegnet peger entydigt på Königsmarck.

102 Et medlem af familien *Bydelsbak*, som er kendt i Danmark 1368–1458, med hoved-

sædet Bregentved (Ringsted herred, Sjælland). Familien er indvandret fra Württemberg.

Enten *Laurids Eriksen Bydelsbak*, rigsråd 1430; eller hans fætter *Albrecht Ottesen*, fl.1419–1458, ridder, rigsråd 1436, som medbeseglede traktater med Polen 1419, de pommerke byer 1423 og med Burgund 1441. Onklen *Valdemar Eriksen*, fl.1399–1417, ridder, rigsråd 1416, var i Danmark i tiden for kirkemødet.²⁰

103 *Fikke (III) von Vitzen*, død efter 1435, ridder, rigsråd 1417, lensmand på Elvsborg ved Göteborg i Sverige i 1420, og hovedsæde på Vemmetofte på Sjælland. Familien kendes i kilder som hjemmehørende i Mecklenburg og Altmark 1245. Hans fader *Fikke (I)*, tjente *Albrecht af Mecklenburg* frem til dennes afsættelse. *Fikke (III)* var i det kongelige følge 1411 og medbeseglede dokumenter fra kancelliet.²¹

Det tilsvarende våbenskjold føres af den samtidige *Iven Fos til Aastrup* (Lolland), rigsråd 1421, rigskansler 1423, og af *Claus Vitzen* (rigsråd 1416), men hjelmtegnet passer kun med *Fikke Vitzen*.

104 *Ubestemt våben*, formentlig engelsk. *Warburton*, *Rokeby*, *Ashthorpe*, *Tempest*, *Manningham* og andre førte et tilsvarende våben. Våbenbilledet er ukendt eller i hvert tilfælde meget sjældent i tysk heraldik. Småfuglene ville ofte være benløse (merletter) i engelsk heraldik – men begge versioner kendes fra nogle af de nævnte familier.²²

Trykte engelske kilder, f.eks. *Calendars of Close Rolls* og *Patent Rolls*, for perioden omtaler de vigtigste medlemmer af den delegation, som i 1406 bragte *Philippa af Lancaster* til Danmark, men ingen af de

ovenstående navne er omtalt i denne forbindelse. Der kunne dog være tale om en yngre søn af en af disse familier. Bl.a. *Rokeby* og *Tempest* var fremtrædende støtter for *Henry IV* i *Yorkshire* og aktive i periodens krige. Hjelmtegnet er ikke til megen nytte, da disse sjældent omtales før 1500 i engelsk heraldik.

105 *Ukendt våben*. Våbenet har en særdeles usædvanlig form *kløvet af sølv og i rødt tre sølv sparrer*, som ikke er set andre steder. Med en halv ørn eller lilje i første felt ville der være et par mulige kandidater i ind- og udland. Hjelmtegnet er også usædvanligt. Personen bag våbenet var formentlig nordtysk.

106 *Ubestemt våben*. De sydtyske familier *Schellendorf* og *Stainheim* benyttede tilsvarende våben og hjelmtegn.²³ *Stainheim*-familien kendes fra lokale kilder 1327–1635, hvor den havde gods i grevskabet *Burgau*, og i 1327 besad *Hohenburg* og *Steinheim ved Donau* (Ger. *Dillingen*) i bayersk *Schwaben*.

Johan (Hans) von Schellendorf kom fra en familie omtalt 1326 nær *Liegnitz* i *Schlesien*, hvor den havde sine vigtigste besiddelser: *Petersdorf*, *Kotzenau* og *Adelsdorf*. Han var i *Konstanz* i følget til hertugen af *Brieg*. Hans våben findes andetsteds i våbenbogen (ARK:129).

107 *Ubestemt våben*. *Paulsdorf*, *Essendorf*, *Benstedt*, *Kyrn*, *Vilmar*, og *Arbesch* førte et tilsvarende våben. *Von Paulsdorf*, fra *Paulsdorf bei Amberg* (Oberpfalz), købte herresædet *Kürn* i 1394. De var kendt allerede i 1189 i egnen omkring *Tennesberg*, og ud-døde 1623.²⁴

108 Formentlig et medlem af familien *Baad* fra *Bjergsøholm*, *Herrestads herred*

i Skåne. Flere skandinaviske familier benyttede tilsvarende våben og hjelmtegn. *Magnus Baad*, ridder 1421, landsdommer i Skåne 1416–1425, er en mulighed blandt slægtens få kendte. Juridisk viden og en afstamning fra kronens tro tjenere ville ikke være at foragte på en sådan mission. Hans far var formentlig ridderen *Per Ågesen Baad* (d.1422), og dennes far var Åge Ingvarsen (d.1381), for en tid Valdemar Atterdags gælker i Skåne. Nordmanden Aslak Baad (fl.1448) benyttede hjelmfiguren i både skjold og hjelm.²⁵

109 *Anders Jakobsen Lunge*, ca.1360–1429, ridder 1391, rigsråd 1397, hofmester 1412–13, 1417–1423. Anders var medlem af delegationen 1415–1416, men vendte hjem, så han kunne deltage i forhandlingerne om kongens overtagelse af København i 1416–1417.²⁶

110 Formentlig *Erik Pedersen (Gyldenstjerne)*, ridder, d.1425, som (fejlagtigt) hævdes at have været med kong Erik hos Sigismund i Ungarn i 1417, men som ofte er blandt vidnerne i Slesvig-processerne. Hovedgrenen sad på Aagaard i Thy. Erik er dog nævnt som forlover for Trud Has i 1416. Erik fik senere Tim i Midtjylland. En anden mulighed er hans bror *Anders* (d.1451), som i 1425 var i engelsk tjeneste, hvor han kæmpede i Frankrig, og avancerede til anden kammermester (second chamberlain) hos regenten John hertug af Bedford, før han i 1433 slog sig ned i England som stamfader til Haggards of Bradenham og MP for Norfolk. Deres onkler, rigsråden Erik Nielsen, hans bror Bugge Nielsen samt fætteren Henrik Knudsen var formentlig i Danmark. De øvrige fætre var for unge.²⁷

111 *Gert Hartvigsen Bryske* (d.1441), blev

hovedsmand på Nykøbing på Falster 1423, rigsråd 1432, giftede sig anden gang med Elsebe Henningsdatter Kabel, enke efter Claus von Vitzen. Mindre sandsynlig er hans ældre bror *Iver* (d.1421), ridder, rigsråd, hovedsmand på Nykøbing Slot på Falster 1414–19 og på Glambæk på Femern 1416.

Bryskerne førte samme våben og hjelmtegn som de mecklenburgske Smecher, som er kendt i Danmark i det tidlige 1300-tal. Bryske var formentlig en underlinje. Iver Bryske anvendte en ørn som skjoldholder i 1420, men andre medlemmer anvendte fra midten af 1500-tallet en drage – lige som emblemet for den ungarske Drageorden.²⁸

112 En af brødrene *Jens Jonsen Lange*, død før 1440, *Claus Jonsen*, hovedsmand på Koldinghus 1419–1423, *Timme Jonsen* (fl.1423–31), *Peder Jonsen*, eller en af fætrene *Johan Pedersen* (fl.1388–1408), eller *Esge Thomesen* af Bjerg (fl.1406–1421). Familien kendes fra 1314 i Han herred (Nordjylland), men stammede formentlig fra Mecklenburg.²⁹

Sammenfatning

Selv om de her skildrede våbener ikke er fuldt identificerede og en del af de nævnte forslag umiddelbart kan virke selvmodsigende, så er de deraf følgende hypoteser dog ikke helt umulige. Der burde ikke forekomme sydtyske adelsmænd i kongens følge før Christoffer III 'af Bayern's tiltrædelse i 1440, hvor personer som Christoffer von Parsberg og Albrecht von Murach indtog vigtige poster.³⁰ Men der er en spinkel mulighed for, at allerede Erik af Pommern havde sydtyskere i sin tjeneste, omend på mere ydmyge poster.

Dronning Margrete havde planlagt et dansk-engelsk dobbeltbryllup mellem Erik og Philippa og mellem Eriks søster Katharina og prinsen af Wales, den senere Henry V. Planens del 2 blev dog afvist, og man måtte i stedet nøjes med Johan af Wittelsbach (1383–1443) hertug af Bayern i Neunburg vorm Wald, en yngre søn af den tysk-romerske konge Ruprecht af Bayern. Johan rejste i 1407 til Danmark for at hente sin brud og blev gift i Ribe Domkirke. De fik senere sønnen Christoffer, der i 1440 blev valgt til konge i de tre riger.³¹

Selvom der ikke findes skriftlige oplysninger, kunne hertug Johan godt have tilladt et par svende at gå i tjeneste enten hos Ribebiskoppen (som kom til Konstanz) eller hos kongen. Paulsdorf nær Amberg ligger kun 32 km nord-vest for Neunburg i Oberpfalz. Stainheim er noget sværere at sandsynliggøre, men det er ikke umuligt, at en yngre søn fra det schwabisk-bayerske grænseområde havde søgt tjeneste hos en hertug af Bayern. I det konkrete tilfælde ville de have et vist lokalkendskab til området, som man skulle rejse igennem og måske endda til den betydelige handelsby ved Bodensøen.

Med Henning Königsmarck på fo.59v og Anders Jakobsen Lunge på fo.60v kan rækkefølgen af de 12 våbener ikke være udtryk for nogen rangorden, men måske for en gruppering af deres opholdssteder i Konstanz. Enkelte må snart være vendt tilbage til Danmark – det var ikke billigt at opholde sig i byen under kirkemødet. Der er ikke i de undersøgte kilder fundet argumenter imod de ovennævnte navne eller for at vælge mellem alternativerne. I virkeligheden er det kun datoer mellem oktober

1414 og august 1415, som kunne argumentere mod en deltagelse i ambassaden. Så specifikke oplysninger inden for et så snævert tidsrum er meget sjældne i det trods alt tynde skriftlige materiale fra begyndelsen af 1400-tallet.³²

Noter

- 1 Et banner med kong Eriks unionsvåben og 12 våbener med skjold, stikhjelm og hjelmtegn.
- 2 Anders Pedersen (Gyldenstjerne) *al.* Andrew Ogard / Haggard (d.1454), en yngre søn af Peder Nielsen til Aagaard. Han kom i tjeneste hos den engelske regent i Frankrig John Duke of Bedford, var hovedsmand på fæstningen Vire i Frankrig 1433–34 samt second chamberlain og blev naturaliseret ved Act of Parliament 1433 og parlamentsmedlem for Norfolk. Hans efterkommere formodes at være Haggards of Bradenham i Norfolk. Danmarks Adels Aarbog 1926:10 [DAA]; TJ:1581, med *sølv stjerne*, i: Emmanuel de Boos: *L'Armorial ordonné de la Reine Marguerite al. Livre de Thomas Jenyns*, Paris 2004 [TJ].
- 3 J.N.T. Nielsen & S.Povlsgaard: *Thi jeg vil være herre over alle ting. Erik af Pommerns ønske om herredømmet over Sønderjylland og Østersøen*. Speciale, Aarhus Universitet, 2008, 141 pp. http://projekter.aau.dk/projekter/files/14063705/Thi_jeg_vil_v_re_herre_over_alle_ting.pdf (set 24.01.2013) og referencer heri.
- 4 Manchester, John Rylands University Library, Ms.lat.28, forkortet [ARK].
- 5 Aires A. Nascimento: *Livro de Arautos. De Ministerio Armorum. Script.anno.MCCCCXVI*. Ms.lat.28, John Rylands Library (Manchester), Lissabon 1977.
- 6 Steen Clemmensen: *Herald's Book al. Livro de Arautos al. De ministerio armorum. An armorial of the Council of Constance 1414–1418 by an anonymous portuguese herald*. Farum 2011, www.armorial.dk. Numrene ARK:100–112, fo.59r–60v.
- 7 A. Thiset & H. Petersen: *Danske adelige sigiller fra det 13. til 17. århundrede*. København 1977 [DAS] (nedfotograferet genoptryk af udgaverne 1897–1905); C. A. Jensen: *Danske adelige*

- gravsten. I–III, København 1951; J. B. Løffler: *Danske Gravstene fra Middelalderen*. København 1889.
- 8 Sven T. Achen: *Danske adelsvåbener. En heraldisk nøgle*. København 1973 [Achen DA]; A.Thi-set & P.L. Wittrup: *Nyt Dansk Adelslexikon*. København 1904 [NDA]; H. Storck: *Tegninger til Nyt Dansk Adelslexikon*. København 1910; *Danmarks Adels Aarbog*, København 1884–d.d. [DAA]; Jan Raneke: *Svenska Medeltidsvapen*. 1–3, Lund 1982–85 [Raneke SM].
- 9 Nils G. Bartholdy: *Adels- og våbenbreve udstedt af danske (unions-)konger indtil 1536*. København 2007.
- 10 Sven T. Achen: En middelalderlig våbenfrise i København. *Heraldisk Tidsskrift*, 1966, 14:191–200; M. Mackeprang: En Skjoldfrise fra Erik af Pommerns Tid paa Krogen Slot. *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark*, 1932:78–80.
- 11 Farvebilleder fra Kronborg: *Margrete 1. Nordens Frue og Husbond. Kalmarunionen 600 år*. Katalog, Nationalmuseet, København 1997, s.38; våbener i DAA. Våbenet for ærkebiskop Jöns ligner det for Peder Johansson (Stangenberg) biskop af Strängnäs 1401, d.1408, Raneke SM 1:234.
- 12 Jan Raneke: *Bergshammarvapenboken*. Lund 1975 [BHM]; Michel Popoff: *Armorial de Gelre*. Paris 2012 [GEL]; Michel Pastoureaux & Michel Popoff: *Armorial Bellenville*. I–II, Lathuile 2004 [BEL]. Se også kommentarerne fra Nils G. Bartholdy og Steen Clemmensen (*Heraldisk Tidsskrift*, 2008, 97:297–302 og 98:358–371 samt 2013, 107:331–333). GEL:55v–56r / 548–555; BEL:4v / 110–114; BHM:215v / 3292–3297.
- 13 Våbenskjolde som 'navneskilte' kan ses i René d'Anjou's turneringsbog: *Traictie de la forme et devis d'ung tournoy*, Paris, BnF, ms.fr.2695:54v–55r; og i miniaturerne til Richentials krønike fra kirkemødet. Steen Clemmensen: *Arms and people in Ulrich Richental's Chronik des Konzils zu Konstanz 1414–1418*. www.armorial.dk 2011, miniature no.21 Lysmessen, ms.K våben no.28–32; Gisela Wacker: *Ulrich Richentials Chronik des Konstanzer Konzils und ihre Funktionalisierung im 15. und 16. Jahrhundert, Aspekte zur Rekonstruktion der Urschrift und zu den Wirkungsabsichten der überlieferten Handschriften und Drücke*. Thesis, 2002, Tübingen, www.tobias-lib.ub.uni-tuebingen.de/volltexte/2002/520/index.html, fig.38–39 Lysmessen / kyndelmisse.
- 14 Walther Brandmüller: *Das Konzil von Konstanz 1414–1418. I: Bis zur Abreise Sigismunds nach Narbonne*. Paderborn 1991, s.143; H.Finke: *Acta Concilii Constanciensis*, I–IV, Münster i.W., 1896–1928 [Finke KK] 2:350.
- 15 Herman von der Hardt: *Magnum oecumenicum Constantiense Concilium*, 1–6, Frankfurt 1696–1700 [Hardt KK]; 4:160, o.a.; Finke KK 3:381, 452 o.a. – se note 16. Peder Lykke var tilbage i Danmark i april, og Anders Jensen Lunge senest i september 1416, *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis*, 1–9, København 1928–1939, s.220, 223; P.G. Lindhardt: *Danmark og Reformkoncilierne*. København 1942, s.30.
- 16 Se også noterne 6–8. Hovedreferencerne er DAS; Achen DA; DAA; Raneke SM; *Handbuch Historischer Stätten in Deutschland*, 1–10, flere udgaver, Stuttgart 1961–1989 [HHStD]; Hardt KK; Finke KK (se note 14–15); William Christensen: *Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarhundrede*. København, 1903, 1974 [Christensen DS]; Henrik Lerdam: *Danske len og lensmænd 1370–1443*. København 1996 [Lerdam DL]; Friedrich Crull: Die Wappen der bis 1360 in den heutigen Grenzen Mecklenburgs vorkommenden Geschlechter der Mannschaft. *Mecklenburgisches Jahrbuch*, 1887, 52:34–182, 1888, 53:351–355 [Crull MW].
- 17 Se note 13.
- 18 Erik VII: kalkmaleri på Kronborg, kirkestole og segl, *Margrete 1-kataloget*, s.38, 86, 95, se note 10–11.
- 19 *Königsmarck*: Raneke SM 1:83 (hjelmtegn); *Svenskt Biografiskt Leksikon*, Stockholm 1975, 21:775; Hardt KK 4:160; Michael Richard Buck (ed.): *Ulrichs von Richental Chronik des konstanzer Konzils 1414 bis 1418*. Stuttgart 1881, reprint Hildesheim 1962, s.201 [Buck KCR]; *Grubbe*: Achen DA 489n1. fl. = floret, levede i perioden / det nævnte år.
- 20 *Bydelsbak*: Achen DA 97; Christensen DS 684; DAA 1890:136–139; DAS 23, C.70.12–16.
- 21 *Vitzen*: ræv eller ulv; Achen DA 43; NDA 317; Raneke SM 15+328; Christensen DS 692; DAS 18, C.51.22 (Herman, 1408, hjelmtegn som i Achen DA), 23 (Claus 1417, formentlig andet hjelmtegn), 26 (Vicke 1424, som ARK:104);

- Crull MW 167; BEL:517, GEL:1422, BHM:2896 (*i guld en rød ræv*); Fos: Achen DA 46 (andet hjelmtegn); DAS C.51.4–5 (uden hjelmtegn); Lerdam DL 152; Christensen DS 602.
- 22 *Dictionary of British Arms. Medieval Ordinary* (Eds. T. Woodcock et al.), 2:302–308, London 1996.
- 23 *Stainheim*: Neue Siebmacher 22/6.1.1:183 og 22/6.1.3:97. *Schellendorf*: Siebmacher 17/4.11:72, t39; ARK:129. Et tilsvarende unavngivet og ufarvet våben findes i Raneke SM 2:727.
- 24 *Paulsdorf*: Siebmacher 22/6.1:51, t51; ARK:107.
- 25 *Baad o.a.*: Achen DA 237–238, Raneke SM 552–561 (Baad o.a.); DAS 73, K.3.6–7 (uden hjelmtegn); Christensen DS 694 (Baad).
- 26 *Lunge*: Achen DA 194; DAA 1902:308; DAS 43, F.17.3–5; Christensen DS 680, 684; Buck KCR 201; Beata Losman: *Norden och reformkonsi-
lierna 1408-1449*. Göteborg 1970, s. 23, *Dansk Biografisk Leksikon*, 3.udg., København 1981, 9:201.
- 27 *Gyldenstjerne*: se note 2 (Anders Pedersen); Achen DA 267; DAA 1926:11 (segl i Ungarn for Erik Pedersen, formentlig 1424 i.s.f. 1417), 9–13; DAS 56, G.16.8.
- 28 *Bryske*: DAA 1889:120–129; Achen DA 326; DAS 26, D.21.4–6. Iver Bryske tog sørøvere til fange 3. februar 1416, *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ*, København 1889, II, s.559.
- 29 *Lange (& Munk)*: DAA 1901:240–241, 246; Achen DA 180; DAS 47, F.43.17.
- 30 *Parsberg*: GEL:551, DAA 1940:77–94; *Murach*: GEL:550, DAS L.xli.1., se også note 12.
- 31 Se note 3: Nielsen & Povlsgaard, s.30 bryllup.
- 32 Jens E. Olesen og Christian Hau takkes for kommentarer og gode råd.

Grunnlovens besegling i en historisk kontekst ¹

Av Anders Bjønnes

TITLE: The seals on the Norwegian Constitution of the 17th of May 1814 in an historical context

ABSTRACT: The seals on the constitutional document are part of a long unbroken cultural development. The main purpose of seals in Norway, as elsewhere, was to verify the authenticity of documents and commit legal and natural persons in relation to the documents' content. The heraldic motives, house marks, names and initials were widely used as motifs. The oldest seals of Norway as we know from their appearance are from about 1200, but we know from contemporary written sources that seals has been in use among prominent groups from the end of the 1100s and the custom of sealing were probably known in Norway from mid-1000. From 1300, we must assume that the use of the seal has been relatively widespread. The habit of using seals must have been reduced by the 1800s in line with their diminished legal significance. The premier source of information about Norwegian seals is the tens of thousands of impressions contained in the archives, still attached to documents. In addition, collections of so-called "loose seals". Only a fraction of those seals are made known through publication. Also seal matrixes preserved in museums and collections and especially drawings of lost or reduced impressions and matrixes contribute to the overall knowledge. The seals on the Constitution Document are an important source, casting light on the Norwegian sigillografic history in its last blooming period.

KEYWORDS: Seals, Norway

AUTHOR INFORMATION: Anders Bjønnes, Cand. Mag., Assistant Director, Norway – anders.bjonnes@nsm.stat.no

Eidsvollsmennenes segl på grunnlovsdokumentet inngår i en lang ubrutt kulturhistorisk utviklingslinje. De viser at toneangivende nordmenn i by og bygd omkring 1800 sto midt i en bred europeisk kulturtradisjon med røtter tilbake til middelalderen – og enda lenger. Hvordan manifesterte denne kulturtradisjonen seg i Norge?

Hva er et segl?

Seglavtrykk fremstilles ved at en seglstamp av et hardt materiale – med motivet utformet i en negativ versjon – presses inn i et mykere materiale, og avsetter motivet der i en positiv versjon. Stampen kan brukes til

Ill. 1: Peder Ankers bevarte seglstamp,² etter 1815, Bogstad gård, Oslo (NFBO.01343).
Seal matrix of Peder Anker, after 1815, Bogstad Manor, Oslo.

Ill. 2: Lukket konvolutt med papirsegl. Dette er et av de brev som kong Christian Frederik forberedte for utsendelse til fremmede makter i 1814, men som ikke ble sendt. Seglet inneholder våpenet med den norske løve. Riksarkivet i Oslo.
Closed envelope with a paper seal, from a letter prepared by King Christian Frederik addressed but not sent to the English Prince Regent in 1814. The seal shows the Norwegian lion. National Archives' Central Office, Oslo.

å gjenta prosessen og lage et stort antall like seglavtrykk. Både avtrykket og stampen omtales gjerne som et segl eller signet.

Det viktigste formålet med segl i Norge har som andre steder, vært å bekrefte ektheten til skriftlige dokumenter og forplikte juridiske og fysiske personer i forhold til dokumentenes innhold. Seglavtrykket bekreftet identiteten, og vedkommende var forpliktet til å oppfylle eventuelle utsagn, løfter eller avtaler. Segl på dokumenter hadde dermed en sterk rettslig og samfunnsmessig betydning, i likhet med underskrifter, eller i våre dager såkalte elektroniske signaturer. Segl kunne også brukes som sikkerhetstiltak, ved å gjøre det umulig å lese lukkede brev uten å bryte seglet. De kunne også anvendes for å merke og lukke pakker med forskjellige typer varer under transport eller lagring.

At seglavtrykkene lett skulle kunne assosieres med enkeltpersoner eller institusjoner

fikk betydning for hvordan de ble utformet. Både heraldiske merker, bumerker, navn og initialer var derfor i utstrakt bruk som motiver på seglene.

Den store rettslige og dermed økonomiske eller sosiale betydningen av seglene medførte et behov for på den ene siden å sikre stampene mot misbruk. På den andre siden var det behov for å sikre at de personer som var i posisjon hvor det var nødvendig å bruke segl, faktisk hadde slike.

Seglbruk i Norge

De eldste segl i Norge som vi kjenner utseendet til er fra ca. 1200,³ men vi vet av samtidige skriftlige kilder at segl har vært i bruk blant enkelte fremstående grupper av nordmenn mot slutten av 1100-tallet⁴ og at skikken med segl ute i Europa bør ha vært kjent alt på midten av 1000-tallet.⁵ De første som

Ill. 3: Norske vokssegl vedhengt det norske valg-brevet for dronning Margrete fra 1388, Riksarkivet i Oslo.

Norwegian wax seals attached to the Norwegian election document of Queen Margrete from 1388, National Archives' Central Office, Oslo.

benyttet segl i Norge var naturlig nok kongene og medlemmer av deres familier samt kirkens øverste ledere. Ganske snart tok geistlige institusjoner som domkapitler og klostre opp skikken. Stormennene fulgte deretter, sammen med byene, handelsmenn og til slutt bøndene. Fra 1300 må vi regne med at bruken av segl har vært relativt utstrakt. Også kvinner som var i posisjon til å forplikte seg juridisk ser vi brukte segl.

I den tidligste fasen frem til senmiddelalderen og overgangen til tidlig nytid var det seglavtrykk av voks som dominerte, som oftest vedhengt pergamentsdokumentene ved hjelp av remmer tredd inn i små slisser i selve dokumentet. I senmiddelalderen begynte man riktignok å bruke papir, og det medførte nye tilpassede beseglingsskikker hvor man først gikk over til å feste voksavtrykk direkte på papiret, og deretter å prege avtrykkene i papirlapper festet til dokumentet

Ill. 4: T.v. Seglavtrykk i en papirlapp på papir, et bondesegl fra fullmakt til hyllingen av prins Christian på Akershus slott ved Oslo i 1610. T.h.: Seglavtrykk i rød lakk, norsk lagrettemann 1673.

L: Seal Impression on paper, a peasant's seal from an authorization document in occasion of the swearing of allegiance to Prince Christian at Akershus Castle by Oslo in 1610. National Archives' Central Office. R: Seal Impression in red sealing wax, Norwegian juror 1673. National Archives' Central Office, Oslo.

ved hjelp av voks eller annet klebende materiale. Man kunne også prege avtrykket direkte inn i dokumentet selv. Papirseglene holdt seg som metode til ut på 1600-tallet da de ble erstattet av teknikken med å avsette seglavtrykket direkte i lakk. Både voks og lakk kunne tilsettes farge, mens papirseglene naturlig nok bare var papirfarget.

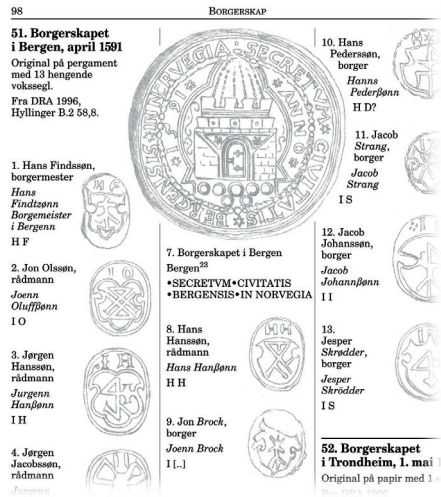
Det at mange ikke kunne skrive bidro nok til at bruken av segl ble omfattende. Når skriveevnen etter hvert steg i befolkningen forsvant imidlertid ikke bruken av segl tilsvarende. Vi ser at man lenge både satte sin underskrift på dokumenter og samtidig beseglet. At underskrifter i større grad ble brukt fikk dog som konsekvens at det ikke lenger var så nøye med den assosiasjonsskapende signaleffekten mellom seglet og dets eier. Navn og våpenmerker kunne nå erstattes av helt andre motiver. 17-maigrunnlovens besegling er et godt eksempel på at flere av

seglene ved sitt motiv ikke entydig peker til segleieren.⁶

Det å benytte andres segl ble i middelalderen forklart i selve dokumentets tekst.⁷ Her ser vi en endring i hvert fall fra 1600-tallet, hvor personer ses å ha benyttet andres segl uten at dette på noen måte fremgår av teksten.⁸ Dette kan synes lemfeldig, sett i lys av at bruken av segl jo var regulert i eksemplvis Christian V's Norske Lov av 1687.⁹

Bruken av segl i Norge må ha blitt redusert utover 1800-tallet i takt med deres reduserte betydning. Som Hans Cappelen har pekt på konkluderte en av samtidens fremste juridiske lærde, dansken Anders S. Ørsted i 1803 med at deres betydning som bevis ikke lenger var særlig stor. De kunne jo etterlignes og de ble i liten grad spurt etter når bevis skulle klarlegges.¹⁰ Litt overraskende er det kanskje at så mange av eidsvollsmennene i 1814 hadde med seg sine seglstamper eller signettringer og at dette må ha vært en forventning hos dem selv til at dette var nødvendig i situasjonen. Nå var jo utstedelse av en grunnlov ikke en hvilken som helst alminnelig avtaleinngåelse. Her må viktigheten, det høytidsfulle og statsrettslige ha slått inn. Likevel ser vi at enkelte av representantene har lånt hverandres stamper når grunnloven skulle besegles, enten det dreide seg om segl med personlige motiver som våpen eller monogrammer, eller de mer upersonlige motivtyper.¹¹

I følge Cappelen må den alminnelige bruken av ferdigproduserte konvolutter fra midten av 1800-tallet også ha bidratt til å redusere seglenes betydning. Det var ikke lenger behov for å forsegle sammenbrettede brev med lakksegl. Ut på 1900-tallet overlevde skikken stort sett som en kuriøs mu-

Ill. 5: Utsnitt av side fra plansjeverket som gjengir tegningene av seglene på fullmaktsbrevene i anledning av hyllingene i Norge i 1591 og 1610. *Detail of a page from the publication of drawings of seals on authorization letters in occasion of the swearing of allegiance in Norway 1591 and 1610.*

lighet for folk som hadde arvet flotte seglstamper, personer som ville bli lagt spesielt merke til eller som hadde en særlig sans for historiske tradisjoner. I statsrettslig sammenheng derimot har skikken vedvart helt til våre dager. Ennå påføres kongelige utnevnelser flotte papirsegl i tillegg til kongens underskrift, og internasjonale traktater som Norge inngår utstyres med seglavtrykk og fargerike silkesnorer etter de beste middelaldertradisjoner.

Kildene til vår kunnskap om norske segl

Den fremste kilde til kunnskap om norske segl er de titusenvis av avtrykk som befinner

Ill. 6: Utsnitt av en side med besegling og underskrifter på norske Grunnloven av 17. mai 1814. Stortingsarkivet. The Norwegian Constitution of 17th of May 1814. Part of a page with seals and signatures. Archives of the Norwegian Parliament.

seg i arkivene, fortsatt festet til dokumentene de skulle styrke rettskraften til. I tillegg kommer samlinger av såkalte «løse segl» som enten har falt av dokumentene eller er blitt klippet fra av velmenende arkivarer eller samlere. Kun en brøkdel av seglene er gjort kjent for studier gjennom publisering.

I forbindelse med arbeidet med «Diplomatarium Norvegicum» som er en publisering av teksten i alle dokumenter fra middelalderen som omhandler norske forhold, ble samtlige norske segl i denne perioden avtegnet. Tegningene er utgitt komplett bare når det gjelder kongelige og fyrstelige personer,¹² samt verdslige personer frem til 1400.¹³ Geistlige segl er kun utgitt komplett for Nidaros bispedømme.¹⁴ Det gjenstår altså betydelig mengder tegninger fra dette materialet.

Fra tiden etter 1550 er det kun systematisk avtegnet segl fra adel, geistlighet, borgerskap og bønder fra hyllingene i 1591, 1610 og 1648. De to første av disse seriene – til sammen

godt over 4000 segltegninger – ble utgitt av Norsk Slekthistorisk Forening i 2010.¹⁵ I 2013 ble dessuten alle segl, også de norske, på enevoldsarvregjeringsaktene i 1661 og 1662 utgitt fotografisk av Heraldisk Selskab.¹⁶

I tillegg til de tusenvis av avtrykk finnes også mange seglstamper bevart i museer og samlinger. Enkelte av disse er publisert, men det finnes ingen samlet oversikt over dette materialet.

Utallige dokumenter har i tidens løp blitt flammens rov, seglstamper er mistet og mange av seglavtrykkene har vært så skjøre at de har gått i oppløsning eller blitt skadet. Tidligere tiders avtegninger og senere fotograferinger har derfor også en verdi som kilde til seglenes historie i Norge. Slike antikvariske tegninger finnes fra 1700-tallet.

Seglene på 17-maigrunnloven eksisterer fortsatt, og er en viktig kilde for norsk seglhistorie¹⁷ ved overgangen til moderne tid. Seglene er identifiserbare i og med at de er tett knyttet

til underskriftene. De er også relativt godt bevart i den forstand at de langt fleste motivene har god tydelighet. Gjennom sammensettingen av selve riksforsamlingen representerer de også et temmelig bredt spekter av den mannlige befolkningen i Norge i 1814.

Noter

- 1 Denne artikkelen er en lett bearbeidelse av artikkelen «Bruk av segl i Norge», inntatt i boken «Eidsvollsmennene, Hvem var de?», utgitt av Norsk Slekthistorisk Forening til det norske grunnlovsjubileet i 2014.
- 2 Som påpekt av Kaare S. Sidselrud må stampen være laget etter at Anker ble tildelt Serafimerordenen i egenskap av norsk statsminister i Stockholm. Dette skjedde i januar 1815.
- 3 Et eksempel er den bevarte seglstampen som ble funnet i Tønsberg i 1857 og som Odd Fjordholm har sannsynliggjort må ha tilhørt kong Sverre (d. 1202), jf. «Sant vitne er jeg...» Seglstampen fra Tønsberg. (Norsk) Historisk Tidsskrift 52, 1973 s. 197-215.
- 4 Sagatekster omtaler eksplisitt norske biskopers besegling av dokumenter i 1195, jf. Regesta Norvegica I, nr. 228 og 231.
- 5 Dette som følge av at fremmede fyrsters brev har vært mottatt eller sett. Vi kjenner eksempelvis fra en sagatekst til at den islandske bispekandidaten Isleiv Gissursson, sannsynligvis i 1055, mottok et vernebrev fra keiser Henrik III som eksplisitt sies å ha vært beseglet, jf. Regesta Norvegica I, nr. 36.
- 6 Vedrørende disse motivene vises til Hans Cappelen's artikkel «Hva seglene på Grunnloven av 17. mai 1814 kan vise oss» i dette heftet av Heraldisk Tidsskrift.
- 7 Det finnes flere eksempler på at utstedere av brev ber andre besegle for seg da de selv ikke har segl, jf. eksempelvis Diplomatarium Norvegicum XII nr. 22 (datert 1299).
- 8 At samme seglstamp er brukt av forskjellige personer finnes flere tilfeller av i fullmaktsbrevene til prinsehyllingen i 1610, eksempelvis brev nr. 373, nr. 4 og 7, og brev nr. 386 og nr. 387, hhv. nr. 4 og 9, jf. A. Bjønnes m. fl. (red.): Segltegninger fra hyllingene i Norge 1591 og 1610, utgitt av Norsk Slekthistorisk Forening i 2010.
- 9 Særlig for juridisk-administrative prosedyreformål. Loven er gjengitt på nettadressen: <http://www.hf.uio.no/iakh/forskning/prosjekter/tingbok/lover-reskripter/chrsweb/>
- 10 Hans Cappelen: Monogramsegl og slektspapiere fra Grenland, Norsk Slekthistorisk Tidsskrift, bd. 35, s. 75.
- 11 Hele 111 representanter på Eidsvoll beseglet dokumentet, men det var kun 105 unike segl-avtrykk. 6 representanter lånte sigil av andre.
- 12 Chr. Brinchmann: Norske Kongesigiller og andre fyrstesigiller fra Middelalderen (Norske sigiller fra middelalderen II). Kristiania (Oslo) 1924
- 13 H. J. Huitfeldt-Kaas (m. fl.): Norske sigiller fra middelalderen I. Verdslige sigiller indtil aar 1400, Kristiania/Oslo 1899-1950.
- 14 O. Fjordholm (†) (m. fl.): Norske sigiller fra middelalderen III. Geistlige segl fra Nidaros bispedømme, Oslo 2013.
- 15 A. Bjønnes m. fl. (red.): Segltegninger fra hyllingene i Norge 1591 og 1610, utgitt av Norsk Slekthistorisk Forening på Slekthistorisk forlag, Oslo 2010.
- 16 Allan Tønnesen (red.): Magtens besegling. Enevoldsarveregeringsakterne af 1661 og 1662 underskrevet og beseglet af stænderne i Danmark, Norge, Island og Færøerne, utgitt av Heraldisk Selskab på Syddansk Universitetsforlag, Odense 2013.
- 17 En bred og oppdatert oversikt over litteraturen om norske segl finnes i O. Fjordholm (†) (m. fl.): Norske sigiller fra middelalderen III. Geistlige segl fra Nidaros bispedømme, Oslo 2013, s. 265ff.

Hva seglene på Grunnloven av 17. mai 1814 kan vise oss

Av Hans Cappelen

TITLE: Motifs in the seals on the Constitution of 17 May 1814.

ABSTRACT: The delegates' seals are quite internationally orientated – including the many farmers' seals from different parts of Norway. Some motifs in the seals are from classical antiquity, as a cameo, the ladies Justice and Fortune, the crane in its vigilance, an altar and garlands. Other motifs are from the Bible and Christianity, as dove, lion and cross. The most common motif, however, is a monogram consisting of one, two or three letters. Almost none of the seals have house marks, although such marks have a long tradition in Norway. A number of seals are armorial with personal or family arms; many are quite naturalistic and some seals are partly armorial with arms look-alikes. Several seals have combined symbolic figures and allegorical motifs.

KEYWORDS: Constitution of Norway, seal, monogram, house mark, personal arms, symbol, allegory.

AUTHOR INFORMATION: Hans Cappelen, attorney-at-law, Oslo – cappelen@cappelen-krefting.no

Et samlet inntrykk av eidsvollsmennenes segl er hvor internasjonalt orientert så mange av representantene var i sine personlige segl. Vi ser små symbolske figurer som var populære ute i Europa og som går langt tilbake i historien. Dette gjelder ikke bare for seglene til rikfolk og intellektuelle personer, men også for seglene til militære og bønder fra norske bygder. Riktignok var det en god del som hadde valgt seg nøytrale figurer som forbokstaver, men mange andre hadde segl med ett eller flere internasjonale symboler som de ønsket å identifisere seg med.

Et segl var ment å være helt personlig og særegent for segleieren. Likevel har seglene

noen felles trekk, og vi kan dele seglenes figurer inn i grupper: Seglfigurer fra antikkens bildeverden, figurer fra Bibel og kristendom, bokstavsegl, bumerkesegl, våpensegl og blandingsfigurer. Alle disse gruppene av figurer kjenner vi også fra andre europeiske land og noen av figurene stammer helt fra Midtøsten.

Seglfigurer fra antikkens bildeverden

I årene omkring 1800 var mange mennesker i vårt land fascinert av den greske og romer-

Ill. 1: Kaméseglet til Sivert Paulsen Bratberg som antakelig er det samme som for Daniel Larsen Schevig.

Cameo seal of Sivert Paulsen Bratberg is probably the same as for Daniel Larsen Schevig.

Ill. 2: Symboliserende figursammensetning i seglet til Nicolai Wergeland.

Combination of symbolic figures in the seal of Nicolai Wergeland.

ske antikken. En inspirasjonskilde var nok utgravingene av de italienske byene Herculaneum og Pompeii fra henholdsvis 1738 og 1748. Den rike bildeverdenen fra antikken, med bl.a. guder, mytiske skikkelser og ornamenter, ble populære under klassisismen som var den herskende stilretningen i 1814. Men en del av disse figurene finner vi også allerede et par hundre år tidligere, under renessansen, i norske og andre skandinaviske segl.

Vi ser først på en helt enkel seglfigur som er hentet fra antikken og som i 1814 ble brukt av noen bønder og andre representanter. Figuren er en liten portrettbyste i profil som i antikken finnes både i segl og på smykker. Disse portrettbystene blir kalt for *kaméer* og portrettene viser som oftest menn med pannebånd, rik hårprakt eller en antikk hjelm på hodet. Slike portrettbyster av konger og keisere sto også på mynter, både i an-

tikken og senere opp gjennom tidene. Det er bl.a. en kongebyste i antikk stil på en norsk spesiedaler fra 1765. På Grunnloven er det flere rene kamésegl uten bokstaver – og uten at vi vet hvorfor noen valgte å bruke disse. Vi ser at et segl med bare en kamé ble brukt av Osmund Lømsland. Antakelig ble det samme seglet brukt av Erik Jaabech og de var begge bønder fra Lister amt. Et nokså likt kamésegl ble brukt av bonde Sivert Bratberg og dette ble også brukt av en annen representant fra Trøndelag som var Bratbergs slektning, sersjant Daniel Larsen Schevig. Dessuten har en matros og en lensmann benyttet seg av et britisk segl med en byste omspent av et belte, og det kommer jeg tilbake til nedenfor.

På Grunnloven er det flere segl med mer sammensatte figurer fra antikken. Noen forteller en historie og inneholder bl.a. menneskelignende skikkelser. Residerende ka-

Ill. 3: Dahls segl, som Diriks lånte, har i skjoldet fru Justitia, mens anker og vaktstom trane er skjoldholdere, og hjelmen er kronet med en stjerne som hjelmtegn.

Lady Justice in the identical seals of the two judges Dahl and Diriks. Anchor and the crane in its vigilance as supporters, a crowned helmet and a star as crest.

pellan Nicolai Wergeland hadde et slikt segl: Det viser en engel som spiller på harpe og rider på en løve – antakelig som symbol for at en aktiv og from skikkelse kan temme en rå kraft, at det gode kan seire over det onde, eller lignende.

Noen romerske gudfigurer gikk i renessansen over til å bli rene symboler uten religiøs betydning. En av disse er fru Fortuna som ble symbol for hell og lykke, handel, sjøfart og annen risikabel virksomhet. Hun finnes i seglene på Grunnloven både i antikk utforming og i stilisering fra renessansen. Den antikke Fortuna har bl.a. et overflodighetshorn og står i seglet til sorenskriver Andreas Aagaard Kønig. Renaissance Fortuna fikk en helt ny form som så ble den vanlige i våpenskjold: Hun ble da gjengitt helt naken og står på en liten kule med vinger,

mens hun svinger et langt, smalt skipsseil opp over hodet. Denne fortunaen finnes i seglene til handelsfolkene Didrich von Cappelen (uten kule med vinger) og Henrik Carstensen. Det er for øvrig den velstående kjøpmann og jernverkseier Carstensen som har det mest kompliserte seglet på Grunnloven, med en komposisjon satt sammen av 10-12 figurer.

Andre antikke skikkelser i seglene er bl.a. fru *Justitia* som holder vekt og sverd og som også i våre dager er et velkjent symbol for rettferdighet, domstoler og jurister. Mer uvanlig i dag er gudinnen *Spes* som ble håpets symbol og som holder et anker og en palmekvist. *Justitia* står i seglene til Carl Adolph Dahl, Christian Adolph Diriks (som lånte Dahls segl) og Jacob Lange. Dahl og Diriks var jurister, mens kaptein Lange ikke selv, men hans far, var prokurator (advokat). Bare sogneprest Hans Hein Nysom har romernes *Spes* i segl på Grunnloven. Han må nok ha ment å symbolisere håpet og ikke den romerske gudinnen. *Spes* holder palmekvisten og palmegrener ble brukt av romerne som et seiersymbol. Palmegrener ble også et fredssymbol gjennom palmesøndag da Jesus dro inn i Jerusalem og ble hilst med palmegrener. I seglene på Grunnloven er det palmekvister og palmegrener for både kirkefolk (Nysom og prost Peter Ulrik Magnus Hount) og militære (kapteinene Richard Floer og Enevold Steenbloch Høyum).

Blader og blomster i kranser, kurver eller hengende ranker er det mange av i seglene og de har også sine røtter i antikkens bildeverden. For det meste er blader og blomster bare rent dekorative elementer, men en krans av laurbærblader har helt fra antikken

Ill. 4: Både heraldiske og antikke elementer i seglmotivene til Christian Christensen Kollerud og Richard Floer.

Both heraldic and antique elements in the seals of Christian Christensen Kollerud and Richard Floer.

vært et symbol for seier og ærefull innsats. En laurbærkrans finner vi bare i seglet til oberstløytnant Frederik Wilhelm Bruenech Stabell, mens det er to små laurbærkvister hos lensmann Ole Olsen Evenstad. I seglene fra 1814 er det små altere med hengende blomsterranker hos bonde Christian Christensen Kollerud, sogneprest Georg Burchard Jersin, kaptein Floer og sogneprest Lauritz Andreas Oftedahl. Disse figurene knytter seglene til antikken da blomsterranker ble hengt opp på ikke-kristne altere og triumfbuer under høytider, uten at det ser ut til å ha sjenert prestene i 1814. En annen bruk av blomsterranker har vi i rokokkotiden og i segl på Grunnloven for major Valentin Christian Wilhelm Sibbern, residerende kapellan Jonas Rein, professor Georg Sverdrup, kaptein Palle Rømer Fleischer og amtmann Hilmar Meincke Krohg. Her er blomsterranker satt inntil «kartusjene», det vil si skjellformede og skjoldlignende innramminger. Når de er brukt så sent som i 1814,

tyder det på at de er gamle signeter som disse mennene, og/eller fedrene deres, allerede hadde hatt i en menneskealder.

Sagn og myter har skapt mange symboliske figurer opp gjennom tidene. Vi kan gå fra 1814 tilbake til romeren *Plinius* den eldre (død år 79). Han skrev ned myten om *tranen* som står på vakt mens de andre tranene sover. Denne tranen står på den ene foten og holder en stein i den andre som er løftet opp i vinkel. Hvis tranen selv sovner, så faller steinen, den plasker ned i vannet og gir et tydelig varsel til de andre. Tranen med steinen utviklet seg til et symbol på årvåkenhet og påpasselighet; den kalles derfor en «vaksom trane». Dette symbolet inngår i seglene på Grunnloven til embetsmannen Dahl (og dermed samme for Diriks), offiseren Diderik Hegermann og kjøpmannen Carstensen (litt usikkert). Hegermanns fuglefigur kan imidlertid kanskje heller være ment som en hegre og symbolisere hans slektsnavn.

Ill. 5: Selvtatt kombinasjonsvåpen for Hans Jacob Stabel med salamanderen i 2. felt.
Self assumed and marshalled arms of Hans Jacob Stabel with the legendary salamander in the 2nd field.

En annen av mytene til Plinius er om *salamanderen* som kan slukke ilden med den kalde kroppen sin og uten å brenne seg. Bildet av salamanderen i flammene ble til et symbol, bl.a. på Jesu oppstandelse, og inngår i det noe overlessede våpenseglet til sogneprest Hans Jacob Stabel. Han hadde trolig laget våpenskjoldet selv og med en kristen symbolikk i tankene. Salamanderen i flammene finnes fortsatt i dag flere steder i det franske kongeslottet Fontainebleau, fordi Frans 1. (død 1547) brukte salamanderen som sitt personlige symbol.

Under senantikken kom det naturhistoriske bokverket *Physiologus*. Det inneholder flere myter som senere ble til symboler. Blant disse er *pelikanen* som hakker seg til blods for å gjenopplive ungene sine eller for å mate dem når den ikke har annen føde å komme med. En sterkt stilisert pelikan med

Ill. 6: Våpenlignende oppsett i seglet til Henrik Carstensen med fru Fortuna plassert likt med et hjelmtegn, mens «skjoldholdere» er et anker og en søyle ved en vaksom trane.
Arms look-alike in the seal of Henrik Carstensen. Fortuna like a crest and anchor, column and crane as supporters.

unger er med i seglet til Cappelen, øverst i et skjold som er brukt i slekten fra 1682. Innenfor Kirken blir en slik oppofrende og blodig pelikan brukt som symbol for Jesus, bl.a. er det i dag på alterringen i Oslo domkirke.

Figurer fra Bibel og kristendom

Seglene på Grunnloven viser at både kirkens folk og andre tok i bruk flere av antikkens før-kristne symboler. I dag er det et kors, gjengitt som et *latinsk kors*, som er det mest vanlige symbolet for kristendom. Også andre korsformer er brukt som symboler, og korsformer finner vi i mengder av kjenntegn fra eldre og nyere tid, bl.a. i nyere norske kommunevåpen. Tre eidsvollsmenn hadde kors i seglene sine: kommanderser-

sjant Zacharias Mellebye (likearmet «krykkekors»), sorenskriver Wilhelm Friemann Koren Christie (X-formet «andreas-kors») og underjeger Omund Bjørnsen Birkeland (nedvendt latinsk kors, «peters-kors»). Ingen av disse tre var prester og det er spørsmål om de mente å vise til religionen i seglene. Christie hadde allerede korset i sitt slektsvåpen som er brukt av hans forfedre og etterkommere.

En løve er det i Norges riksvåpen både i dag og i 1814. Løven har vært et viktig symbol i Midtøsten fra før antikken, den inngår i Bibelen og den ble tatt opp i myter, kunst, våpenskjold, flagg og kjennetegn som for eksempel det franske bilmerket Peugeot. Løvefigurer ble etter middelalderen så vanlige at det er farlig å tolke for mye inn i bruken av dem. I seglene til eidsvollsmennene er det løve hos amtmann Severin Løvenskiold (står opprett og symboliserer navnet), res. kap. Wergeland (gående og med religiøs symbolikk), grev Herman Wedel Jarlsberg (to løver tildelt av unionskongen som skjoldholdere, de står opprett og ser bakover), grosserer Jørgen Aall (flere små gående og er lånt fra et engelsk slektsvåpen) og litt usikkert hos oberst Johan Daniel Fredrik Petersen (stående).

Noen av seglene på Grunnloven knytter eidsvollsmenn til fortellinger fra Det gamle testamente. *Noas due* kom tilbake til arken med «oljekvisten» (olivenkvist) i nebbet (Første Mosebok 8,11), og den viser oss Guds velvilje og den nye tiden etter syndfloden. I dag kjenner vi duen særlig som et fredssymbol. Duen med oljekvisten er i seglene til amtmann Krohg og prost Hount. Det er dessuten en flygende due uten olje-

kvist i seglet til oberst Petersen, men den er neppe ment som Den hellige ånds due som vi kjenner fra Det nye testamente. Det samme gjelder duen som står på stubben hos prost Hans Christian Ulrik Midelfart.

Samson som beseirer løven (Dommernes Bok 14,5) står muligens i seglet til oberst Petersen, mens *Jonas* i hvalfiskens buk (Jona 2,2) kanskje inngår i seglet til bonde Christopher Borgersen Hoen. Med disse religiøse symbolene kan det virke som både obersten og bonden ønsket å markere det godes seier over det onde.

I Bibelen brukes uttrykkene *Guds øyne* og *Guds øye*. Et øye satt inn i en trekant – eventuelt også med en strålekrans – er et utbredt symbol, som også går under betegnelsen *Det altseende øye*. Dette symbolet, plassert over et alter, står som et passende varsel øverst i seglet til sogneprest Oftedahl. Det altseende øyet finner vi ofte i kirkekunsten, det er brukt bl.a. av frimurerne, det står i riksseglet til USA fra 1782 og på dollarsedler.

Bokstavsegl

På Grunnloven er bokstaver de mest brukte figurene i seglene. Det er ca. 50 segl som har bare bokstaver som eneste eller klart dominerende figurer. Bokstavene i seglene står særlig for en eller flere forbokstaver fra personers navn – såkalte «monogram». Symbolikken er dermed enkel og nøytral, men lite fantasifull. Blant representantene som foretrakk bokstaver, har vi Christian Magnus Falsen og Jacob Aall. Begge valgte bokstaver som merke i sine segl til tross for at de hadde egne slektsvåpen som de kunne ha brukt. En annen sentral person, Georg Sverdrup,

Ill. 7: Jørgen Aalls segl med slektsvåpen i engelsk stil og bånd med valgspråk på latin: OPES INDUSTRIA PARIT (flid skaper rikdom).
Seal of Jørgen Aall with the family arms in English style and the motto in Latin.

hadde bokstaver som dominerende figurer i seglet, men bokstavene står sammenkoblet inne i en skjoldform. Også andre representanter hadde slike mellomformer av monogramsegl og våpensegl.

En eller flere bokstaver finnes dessuten som underordnede eller sideordnede figurer i de fleste av de andre segltypene. Et overveldende flertall av bokstavene viser til segleierens navn, men enkelte inneholder et valgspråk eller et motto («devise»): kammerherre Peder Anker (ord på latin), prost Frederik Schmidt (latin), grosserer Jørgen Aall (latin), matros Even Thorsen (engelsk) og lensmann Tor Reiersen Lilleholth (antakelig det samme seglet som Thorsen). Latin sto høyt i kurs hos datidens lærde menn og de kom ofte med sitater på latin – også under møtene i riksforsamlingen på Eidsvoll. Seglet til Thorsen og antakelig Lilleholth, med det engelske mottoet «KING & CONSTI-

Ill. 8: Christian Magnus Falsens segl med elegant graverte forbokstaver CMF.
Seal of Christian Magnus Falsen with elegantly engraved letters CMF.

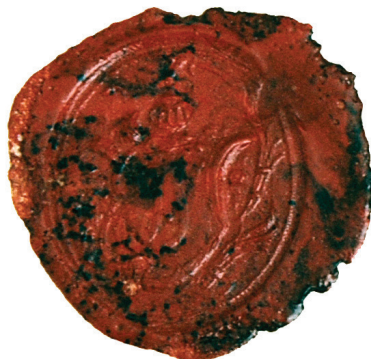
TUTION», er mer overraskende. Mottoet viste seg imidlertid å passe veldig bra til Grunnloven og valget av konge på Eidsvoll. Dette mottoet er hentet fra den britiske og amerikanske «lojalist»-bevegelsen på siste del av 1700-tallet. I seglet er det også en byste og den er etter stilen å dømme trolig av den konstitusjonelle britiske kongen Georg 3. Mottoet er skrevet på et belte med spenne som ligner på Hosebåndsordenens bånd, men som kanskje symboliserer at det skal en del til for å forandre på en konstitusjon. Seglene er fra et signet som sannsynligvis er gravert og kjøpt i England en gang før 1814, så bragt hjem til Norge av lensmannen eller matrosen og tatt med under oppholdet på Eidsvoll. Hvem av de to som kjøpte det, ser vi ikke av seglene. Det er tankevekkende at matrosen selv ikke var skrivekyndig, men sannsynligvis har han selv vært i England på et skip. Siden seglet hadde et så aktuelt

motto, får vi tro at noen av de andre eidsvollsmennene, som så mottoet, likte det og kommenterte det.

Bare to av seglene inneholder alle bokstavene i hele etternavnet: sogneprestene Niels Nilsen og Hans Jakob Grøgaard. Den største delen av monogramseglene har minst to sammenslyngede bokstaver i skråskrift. De fleste bokstavseglene ser ut som de er utført av svært profesjonelle og dyktige gravører. Enkelte andre bokstaver virker ikke fullt så godt graverte, slik som for lensmann Ole Knutsen Tvedten og bonde Asgaut Olsen Regelstad. Kanskje er de utført av eierne selv eller av en annen uerfaren gravør? Bokstavene i seglene er formet ganske forskjellig, men bare ett har et såkalt «speilmonogram». Det var på 1700-tallet, men ikke så ofte på 1800-tallet, at mange kongelige og andre personer brukte sine forbokstaver i speilmonogram. Samme bokstav sto da både rettvendt og speilvendt, men var slynget sammen som en enhetlig figur. Bare én eidsvollsmann hadde denne litt gammeldelige typen i seglet sitt: bonde Sivert Amundsen Eeg med en elegant, dobbelt utgave av bokstavene S E under en krone med tre blad.

Bokstavene i seglene er stort sett bare store bokstaver og har enten rette, vanlige blokkbokstaver, eventuelt med bøyde streker, eller mer kunstferdige bokstaver i skråskrift. Eksempler på flotte bokstavformer har vi bl.a. i seglene til korporal Peder Paulsen Balke (en B i blokkskrift), sogneprest Hans Hein Nysom (en N i blokkskrift), sorenskriver Christian Magnus Falsen (C M F sammenslynget og i skråskrift), samt musketer Nils Johannessen Loftesnæs (en L i skråskrift).

En del av monogramseglene har bokstaver

Ill. 9: Georg Sverdrup brukte et delvis heraldisk segl på Grunnloven. Seglet har monogrammet JS (han var døpt Jørgen) i rokokkoskjold. Det er en bøylehjelmskjold med et hjelmtegn: en harniskkledd arm som holder et sverdskjeft med en kvist eller gren i stedet for sverdklingen.

Georg Sverdrup used a partly heraldic seal on the Constitution. Monogram JS (Jørgen was his name at birth) in a shield in rococo style. On the shield a barred helmet and as crest an arm in armour holding a sword's grip with a twig or branch instead of the sword's blade.

som dominerende figurer, men likevel plassert innenfor en ramme av en oval (korporal Nils Dyhren, bonde Kollerud, oberstløytnant F.W. Stabell, bonde Evenstad og sogneprest Nysom) eller en rokokkokartusj (professor Sverdrup, kommandersersjant Paul Torsen Harildstad, res.kap. Rein og i det seglet som ble brukt av bonde Peder Hiermand, musketer Helge Ellingsen Waagaard og sersjant Helmer Andersen Giedeboe). Ovalene og kartusjene er nok bare til pynt og uten noen dypere symbolikk for segleierne.

Bumerkesegl

Bumerker er det påfallende lite av på Grunnloven, selv om bumerker er en internasjonal

Ill. 10: Bonde og lensmann Ole Knudsen Tvedtens segl har noe nær bumerkefigurer, men seglet er nok ikke formet av en profesjonell gravør .
Seal of the sheriff and farmer Ole Knudsen Tvedten has figures looking quite like a house mark, but is hardly engraved by a professional.

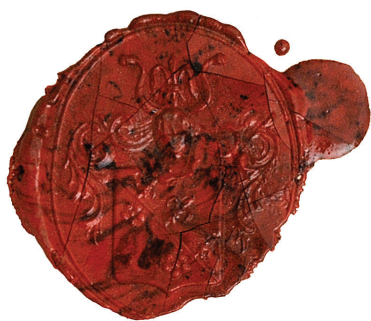
og eldgammel type av kjennetegn med lang tradisjon i Norge. Bumerker består av streker eller linjer, uten flater og faste farger. De kan være dannet av kors, hardt stilisert pil, øks, armbrøst, kvist og mye annet. Ja, bumerkene var de mest vanlige figurene i norske personsegl, helt fra senmiddelalderen og til godt ut på 1700-tallet. Det finnes store mengder bumerker i de bevarte seglene fra lagrettemenn, bondelensmenn og andre bønder, liksom vel som fra lagmenn, prester, handelsfolk og borgere i byene. Vi ser bl.a. store antall norske bumerkesegl på kongehyllingene i 1591 og 1610, samt på enevoldsarveregjeringsakten i 1661. Som oftest er bumerker i segl plassert sammen med to eller tre forbokstaver i enkel skrift. Mange bumerker består dessuten av bokstaver som er flettet inn i hverandre eller satt sammen på andre måter, slik at de blir til originale figurer.

I løpet av 1700-tallet skjedde det en utvikling i Norge bort fra de særpregede bu-

merkene og over til de nokså ordinære monogrammene. Dette bruddet med tradisjonen ser vi både i byene og på landsbygda. Nesten bare antydninger til bumerker finner vi i seglene til noen få eidsvollsmenn: kommandersersjant og bonde Mellebye med bokstaver over et krykkekors, bonde Tollef Olsen Huvestad med tett sammenføyd T O S i antydninger til kartusj, lensmann og bonde Ole Rasmussen Apeness med bokstaver under et økseblad (usikkert) og over to strengt stiliserte trær eller grener, lensmann og bonde Ole Knudsen Tvedten med omvendt S og nedvendt T, samt underjeger og bonde Omund Bjørnsen Birkeland med O som omslutter et peterskors samt A og B som henger sammen under en stilisert gren. En påvirkning fra bumerker er det kanskje også i seglet til bonde Jon Hansen Sørbrøden med I H S i bøyde streker og med en snor eller kvist. Kanskje har disse figurene tilknytning til bumerker fra disse mennenes hjemsteder eller slekter? Dette er ennå ikke undersøkt nærmere, utover at vi ikke så lett kan se klare linjer fra eidsvollsmennenes segl til de publiserte seglene på hyllingene 1591 og 1610 eller på enevoldsarveregjeringsakten 1661. Avstanden er da også tidsmessig stor.

Våpensegl

I Norge var det fritt for alle selv å ta seg egne våpenskjold og mange gjorde da også det gjennom århundrene. Bare tre av de ca. 35 våpenskjoldene i segl på Grunnloven, er tildelt av kongen. To av disse (Anker og Løvenskiold) er fra 1700-tallet og basert på selvtatte våpen som de allerede hadde fra før av. Våpenskjold ble mer vanlig i norske per-

Ill. 11: Lars Johannes Irgens' segl har slektens våpen, med liljer og fembladinger (roser?) i skrådelt skjold, bøy-lehjelm og et hjelmklede i nærmest barokk stil. Jens Stubs segl med stubben som talende og enkel våpenfigur, men i naturalistisk stil. Våpenskjoldet har tidstypiske girlandere i stedet for hjelmklede.

Seal of Lars Johannes Irgens with family arms with barred helmet and mantling in a style close to baroque. Seal of Jens Stub with a tree stump as canting arms and garlands as mantling.

sonsegl etter 1661 da eneveldet ble innført og borgerskapet ble styrket. Ut gjennom 1700-tallet har vi våpenskjold ikke bare fra den fåtallige adelen, men også fra embetsmenn, handelsfolk, håndverkere og bønder. På Grunnloven er det våpen i segl fra byfolk, geistlige og militære, men ikke fra bønder.

Noen av eidsvollsmennenes våpensegl er enkle og i samsvar med både de eldste våpnene fra før 1300-tallet, og med moderne norske kommunevåpen. De har bare én figur – eventuelt gjentatt – i skjoldet: amtmann Løvenskiold med en løve, kaptein Ole Elias Holck med en «mursparre» (vinkel dannet av firkanter), prost Frederik Schmidt med en skråstilt pil, sorenskriver Gustav Peter Blom med tre tulipaner, kaptein Peter Blankenborg Prydz med et bukkehode, prost Jens Stub med en stubbe og premierløytnant Fredrik Hartvig Johan Heidmann med to «adoserte» (rygg mot rygg stilte) halvmåner. Vi

kan ofte ikke si hvorfor folk valgte bestemte figurer i sine våpenskjold, men noen er mer opplagte: de såkalte *talende våpnene*, for eksempel en stående mann hos både fogden, justisråd Peter Jørgen Cloumann og sorenskriver Lauritz Weidemann, ankeret hos Anker, stubben hos Stub og ulven hos byfogd Gregers Winther Wulfsberg.

De fleste andre av seglene med våpen har mer sammensatte figurer og de har tydeligvis hatt sin spesielle symbolikk for den som først tok dem i bruk. Eksempler er stjerner og ormer (de to offiserene Sibbern) en tverrbjelke over et tre (kaptein Peder Motzfeldt), skrådelt skjold med liljer og «fembladinger» (sorenskriver, kanselliråd Lars Johannes Irgens), vinkelfiguren «sparre», ringer og dådyr (fogd Johan Collett), kløvd skjold med kjelekroker, hestehode, bjelke og kuler (rittmester Eilert Waldemar Preben Ramm). Disse våpnene er slektsvåpen og sier da ikke

Ill. 12: Peder Anker med anker i skjoldet, kronet hjelm, hjelmtegn, skjoldholdere, bryststjerne og ridderkjede fra Dannebrogordenen. Gregers Winther Wulfsberg med ulv på berg i skjoldet, uten hjelm, men med samme ulv og berg plassert likt med hjelmtegn. I stedet for hjelmklede er det girlandere i klassisistisk stil. *Peder Anker with an anchor in his shield, a crowned helmet, crest, supporters and insignia of the Order of the Dannebrog. Gregers Winther Wulfsberg with a wolf and a mountain, no helmet but a crest and garlands as mantling.*

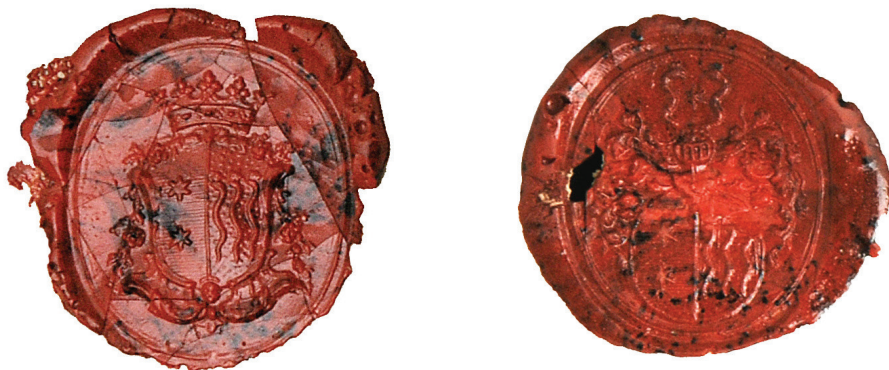
særlig mer om segleierne enn at de holdt seg til slektstradisjonen.

Noen av skjoldene har naturalistiske landskap eller andre kompliserte sammensetninger av flere figurer: sorenskriver Arnoldus von Westen Sylow Koren, sorenskriver Weidemann, amtmann Krohg og kommandør Jens Schou Fabricius. Det er tre skjold som både har mange figurer og er oppdelt i mange «felt»: sogneprest Stabel, grev Wedel og kaptein Lange. Grevens våpen har en midtfigur fra middelalderen, mens resten av figurene ble tildelt av unionskongen i 1684. Derimot virker det som Stabel og Lange selv har funnet opp sine oppsplittede skjoldmerker og mange figurer. Disse er uvanlige i Norge, men i andre land er det mange slike våpen.

De fleste våpenseglene fra 1814 har tradisjonelt utstyr over skjoldet med hjelm, hjelmtegn og hjelmklede eller blomsterranker. Våpen med bare et hjelmtegn uten en

hjelm har Lange, Christie, Wulfsberg og Jørgen Aall. En annen variant er et våpen med hjelm og hjelmtegn, men helt uten hjelmklede eller blomsterranker. Det var uvanlig i 1814 og først senere ble slike våpen en vanlig mote. Likevel har vi våpen uten hjelmklede eller ranker allerede i seglene til Løvenskiold, Collett, Petersen, Ramm og Lange. Disse eidsvollsmennene hadde altså kostet på seg ganske nye signeter. Det er vel litt dristig å tro at de fikk laget signetene nettopp for å ta dem med til Grunnloven på Eidsvoll? Disse mennene var iallfall velstående nok til at de kunne ha gjort det.

Hengende blomsterranker i stedet for hjelmklede var det mest vanlige rundt 1814. Vi ser rankene i seglene til sorenskriver Koren, kaptein Holck, sorenskriver Weidemann, sorenskriver Blom, fogd Jens Erichstrup, byfogd Wulfsberg, kaptein Prydz, prost Stub, justitiarius, etatsråd An-

Ill. 13: Slektsvåpen i rokokkostil med rangkrone for Valentin Christian Wilhelm Sibbern. Samme skjold, men ovalt og med bøylehjelmer, hjelmtegn og hjelmklede i barokk stil, for broren Henrik Fredrik Arild Sibbern.
Family arms in rococo style and coronet of rank for Valentin Christian Wilhelm Sibbern. Same shield, but oval and with a barred helmet, crest and mantling in baroque style, for his brother Henrik Fredrik Arild Sibbern.

dreas Rogert og kaptein Georg Ulrik Was-muth. Disse mennene kan ha hatt med seg nokså nye signeter, men de kan ha eid signetene gjennom noen år før de dro til Eidsvoll, fordi blomsterrankene var en mote allerede fra de siste årene av 1700-tallet.

Hjelmtegnene på toppen av våpenskjoldene kan være fulle av symbolikk, men i eidsvollsmennenes segl er hjelmtegnene stort sett nokså fantasiløse. Noen gjentar bare figurer fra skjoldene og noen har nokså konvensjonelle figurer som er vanlige i hjelmtegn: «harnisk»- eller jernkledte armer som holder et sverd eller noe annet (7 segl), to lyreformede «vesselhorn» (4 segl), en stjerne (4 segl), to vinger (2 segl) og flere strutsefjer (2 segl).

Våpenskjold kan være helt uten hjelmutsyr og bare ha skjold eller skjold med en *krone* på toppen. Seglet til grev Wedel har skjold med krone på, det samme har major Valentin Sibbern mens hans bror, kaptein

Arild Sibbern, har samme skjold, men med hjelmutsyr. Noen av våpenseglene har en krone satt på issen til hjelmen: Anker, Dahl (og Diriks) og Løvenskiold. Det er mange typer av kroner med perler, spisser og blader som er blitt utviklet gjennom århundrene. I eneveldets tid kom forskrifter om flere typer av kroner beregnet for den enkeltes plassering på rangstigen. I Norge ble ikke dette tatt så nøye og mange andre personer brukte også kroner på monogrammer og våpenskjold. Vi ser for eksempel rangkroner i monogramseglene til bonde Christopher Borgersen Hoen, bonde Amundsen Eeg samt i det felles seglet til skipper og underoffiser Peder Johnsen og kvartermester Peder Johnsen Ertzgaard. En kurv med blomster som stikker opp, ligner noe på en åpen krone, og er brukt i våpenskjold og monogrammer. På Grunnloven er det blomsterkurver på denne måten i monogramseglene til sogneprest Jersin, lensmann Evenstad og

Ill. 14: Våpenlignende oppsett og blomsterkurv som «krone» hos Georg Burchard Jersin.
Almost arms look-alike with a flower basket like a coronet for Georg Burchard Jersin.

musketer og bonde Ole Svendsen Iglerød. For eidsvollsmennene behøvde ikke en krone å bety noe adelskap eller annen høy rang – mens det motsatte var tilfellet i våre naboland.

Tre segl skiller seg ut ved å ha tillegg av *skjoldholdere*: kammerherre Anker med bjørn og ulv, grev Wedel med to løver og kaptein Fleischer med en mynde. Skjoldholderne til Anker og Wedel var tildelt av unionskongen i 1778 og 1684, mens Fleischers mynde hadde han tatt ut av skjoldet i sitt slektsvåpen der han erstattet den med bokstaven F. To av seglene fra 1814 har mange symbolske figurer inntil eller nær skjoldet: kammerherre Anker pynter seg med ordensstjerne og ordenskjede, mens Fabricius markerer seg som kommandør med et anker og flere militære figurer.

Et skjold plassert inne i en *våpenkappe*, i stedet for et hjelmklede, er ikke vanlig å se utenfor fyrstenes rekke. Noen våpenkapper finnes likevel fra andre, bl.a. i noen få norske

Ill. 15: Just Henrik Elys segl er det eneste med våpenkappe på Grunnloven. Rangkronen med ni spisser kan være ment å angi generals rang og være fra oldetiden.

Just Henrik Ely had the only seal with a mantle on the Constitution document. The coronet of rank with nine tines might indicate the rank of general and refer to his great-grandfather.

embetsmenns våpensegl på 1700-tallet og i adelsvåpenet fra 1761 til Carl von Linné i Sverige. På Norges Grunnlov har major Just Ely et segl med våpenkappe. Han bruker sitt slektsvåpen med våpenkappe som er fra første del av 1700-tallet. Våpenet er det samme som en slektning i Danmark ble adlet med i 1783.

Som vi har sett, kan et våpenskjold være rent personlig eller det kan være brukt av flere i slekten gjennom kortere eller lengre tid. Med slektsvåpen i seglet kan segleierne vise en klar slektsbevissthet, bl.a. i seglene til Jørgen Aall, Fabricius, Holck, Irgens, Koren, Krohg, Midelfart, Prydz, H. J. Stabel (variant), og Weidemann. Det hendte ikke helt sjelden at noen brukte et våpenskjold fra morens familie, og på Grunnloven har vi et eksempel i Heidmanns segl med Sommer-

schildts slektsvåpen. Iallfall en av eidsvollsmennene brukte et signet som var arvet fra faren. Det var Cappelen som hadde et våpensegl med samme initialer, D v C, som faren som døde i 1794.

Andre eidsvollsmenn hadde slektsvåpen, men valgte tydeligvis ikke å ha disse i seglene som de brukte på Grunnloven: jernverkseier Jacob Aall, sorenskriver Diriks, sorenskriver Falsen, byfogd, kanselliråd Andreas Michael Heiberg, sogneprest Hieronymus Heyerdahl, byfogd Christian Hersleb Horneman, kaptein Lange, kjøpmann Gabriel Jochumsen Lund, oberstløytnant F. W. Stabel og professor Sverdrup. Enkelte velstående folk på den tid eide både våpensegl og monogramsegl, så det kan ha vært tilfeldig at noen av disse ikke hadde med seg signetet med slektsvåpenet til Eidsvoll. Men for Falsen som nøyde seg med forbokstavene CMF i seglet, kan det være noe annet. Hans slektsvåpen var tildelt av kongen ved adling i 1758, og Falsen frasa seg demonstrativt dette adelskapet på Eidsvoll.

Ser vi nærmere på stilartene i seglene og utformingene av våpenfigurene, så finner vi at de varierer en hel del. Noen har rikholdig ornamentering i barokkstil og seglene var dermed nokså gamle i 1814, for eksempel Cloumann, Stabel og Høyum. Andre segl har slyngninger i rokokko som da heller ikke var helt moderne, for eksempel Fleischer og Krohg, mens noen har enklere klassisisme, for eksempel Blom, Løvenskiold, Wulfsberg, Ramm, Petersen og Lange. Det er typisk britisk våpenstil i seglene til Aall, Collett og Christie, så det tyder på at de hadde fått signetene sine gravert i Storbritannia. Et litt uvanlig innslag er de ovale skjoldformene

Ill. 16: Slektsvåpen uten hjelm og hjelmklede i engelsk stil, for Wilhelm Frimann Koren Christie. *Family arms in English style without helmet and mantling, for Wilhelm Frimann Koren Christie.*

bl.a. i våpenseglene til Weidemann, Fabricius, Rogert og i noen monogramsegl. I dag ser vi ikke ovale våpenskjold så ofte, men ovale skjoldformer brukes bl.a. i Stockholm på de malte metallplatene for kvinnelige innehavere av Serafimerordenen, bl.a. for dronningene Margrethe, Silvia og Sonja.

Blandingsfigurer

Som vi har sett er det mange blandingsformer av figurer i seglene. Ikke alle eidsvollsmennene ønsket å ha de rene våpensegl eller de rene bokstavsegl, men ville heller ha en blanding av flere figurtyper. I disse seglene er det figurer som har bare noe, men ikke alt, til felles med tradisjonelle våpenskjold og monogrammer. Er dette tilfeldig eller var de ikke helt fortrolige med tradisjonene? Kanskje ønsket segleierne å ha en viss avstand til tradisjonelle våpen og monogram, eller ønsket de bare å være moderne etter den tids

Ill. 17: Christopher Borgersen Hoens segl har nederst en hval eller fisk liggende på land – eller er den ment å være en laks i vannet ved elvebredden? Monogram med rangkrone uten at han hadde noen plass i den offisielle rangforordningen.

Christopher Borgersen Hoen's seal has in the lower part a whale or a fish on land – or is it a salmon in the water close to the river bank? Monogram with a coronet of rank without having any position in the official rank ordinance.

smak? Vi vet ikke, men vi ser iallfall at det er mange av seglene som følger skiftninger i motene, og det både når de er fra byene og fra ellers rundt om i landet. Hvem bestemte hvordan seglene skulle se ut? Det kan ha vært segleieren selv eller gravøren som gjorde jobben, men trolig drøftet og bestemt de det mer eller mindre i fellesskap. Noen blandingsformer av våpen og monogram er segl med skjold og hjelm, men store bokstaver i skjoldet i stedet for heraldiske figurer: professor Sverdrup, forvalter Nicolai Schejtli og kaptein Fleischer. Det er også segl som er uten våpen, men har figurene satt sammen slik at de ligner litt på strukturen i et våpenskjold: fogd Erichstrup, musketer Svendsen Iglærød og kjøpmann Carstensen. Fortsatt i vår tid finner vi kjennetegn som

inneholder skjold, men som bare ligner litt på rene våpenskjold: bl.a. i mange merker for idrettsklubber der det er skjold med bokstaver som hovedfigurer.

Noen segl på Grunnloven har monogram sammen med noen mindre sentrale figurer, slik som krone og kvist i seglet som ble brukt av både underoffiser Peder Johnsen og kvartermester Petter Johnsen Ertzgaard, samt tynne, vannrette striper i seglflaten hos bonde og klokker Lars Larsen Forsæth.

Det er også segl som har enda mer sammensatte symboler som hovedfigurer. Disse symbolene kan være *allegorier* («sinnbilder») som forteller om ønsker, idealer, yrker og annet. På Grunnloven finnes de i seglene til bl.a. Hoen (kronede initialer, jordstykke og hval eller fisk), Ole Olsen Amundrød (stor bok, initialer, krysslagte fjærpenner, blekkhus og sol) og Peter Hount (alter, sabel, palmegren, tre, due med oljekvist og overflødighetshorn). Mange forskjellige allegoriske figurer er brukt endel – både på 1800-tallet og senere – i foreningsfaner, som dekorasjoner, i varemerker, i reklame og på andre måter.

Litteraturliste

- Fredrik B. Wallem: «En indledning til studiet af de nordiske bomærker», *Årbok 1902 for Foreningen til Norske Fortidsminners Bevaring*, Kristiania 1903
- Hans Krag: *Norsk heraldisk mønstring fra Fredrik IV's regjeringstid 1699–1730*, Drøbak 1942 – Kristiansand S 1955
- L. Strømme: *Bumerke frå Sunnmøre*, Oslo 1943
- K. og Jon Haukanes: *Segl og bumerke frå Hardanger*, Oslo 1944
- Gisela M.A. Richter: *Engraved gems of the Greek and the Etruscans – A history of Greek art in miniature. Part One*, London 1968

Sven Tito Achen: *Danske adelsvåbener*, København 1973

Hans Cappelen: *Norske slektsvåpen*, Oslo 1969, 2. opplag 1976

Hans Cappelen og Knut Johannessen: *Norske kommunevåpen*, Oslo 1987

Harald Nissen og Monica Aase: *Segl i Universitetsbiblioteket i Trondheim*, Trondheim 1990

Hans Cappelen: «Monogramsegl og slektspapirer fra Grenland», *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift*, bind 35, Oslo 1995, side 66–79

Hans Cappelen: «Våpensegl og slektspapirer fra Skiens-distriktet» *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift*, bind 35, Oslo 1996, side 445–46

Hans Cappelen: «Segl som illustrasjon til slekthistorien», *Heraldisk Tidsskrift*, bind 9, nr 85, København mars 2002

Anders Bjønnes m.fl. (redaktører): *Segltegninger fra hyllingene i Norge 1591 og 1610*, Oslo 2010

Allan Tønnesen (redaktør): *Magtens besegling. Enevoldsarveregeringsakterne af 1661 og 1662 underskrevet og beseglet af stænderne i Danmark, Norge, Island og Færøerne*, Odense 2013

Anders Bjønnes m. fl. (redaktører): *Eidsvollsmennene – Hvem var de?* Oslo 2014

Stortinget: *Grunnlovsjubileet 1814–2014 – Kongeriget Norges Grundlov af 17.de Mai 1814*, Oslo 2014

Timbrering av vapen förda av diakoner, präster och biskopar i Svenska kyrkan

Av Claus K. Berntsen

TITLE: Signs of Office in the Coats of Arms of Deacons, Priests and Bishops in the Church of Sweden.

ABSTRACT: Examines how the clergy in the Church of Sweden uses signs of office with their coats of arms, which shows that the majority of the lower clergy ensigns their shields with the usual helmet, mantling, and crest, while bishops uniformly use a mitre and a crosier, and in the case of the Archbishops of Uppsala and Bishops of Lund also a processional cross, the latter signifying the diocese's status as a former Archbishopric. This practice is compared to that of the Church of England and the Roman Catholic Church, and a suggestion for a more coherent system for use in the Church of Sweden is given, based in part on the system proposed by Bengt Olof Kälde in 1977, and the system in use by the Church of England, given by the Earl Marshal in 1976.

KEYWORDS: Ecclesiastical heraldry, Signs of Office, Clergy, Timbre.

AUTHOR INFORMATION: Claus K. Berntsen, teol.stud., Lund University, Sweden – claus.berntsen.932@student.lu.se

Denna artikel kommer att undersöka hur timbreringar används av ämbetsbärare inom Svenska kyrkan idag, med förhoppningen att den kan leda till ett mer varierat bruk, i linje med andra kyrkor inom den västra delen av kristenheten.

Inledning

Som bekant uppkom den kyrkliga heraldiken snart efter den världsliga.

I begynnelsen var det biskopar, vilka ofta kom från vapenförande släkter, som fortsatte föra släktvapnet. I stället för den sedvanliga

hjälmén med hjälmprydnad, använde de istället den biskopliga hatten, mitran. Dessutom använde de kräklén bakom sköldén, och ärkebiskoparna även en korsstav. Ibland ställdes mitran ovanpå hjälmén, ett exempel på detta syns på ärkebiskop Birger Gunnerstens sarkofag från 1512 av Adam van Düren.¹

Stiftens vapen kan härledas till de vapen som återfinns i sigill för domkapitel och domkyrkor, och vilka först uppträder under 1200- och 1300-talen. Samtliga stift inom Svenska kyrkan, samt Svenska kyrkan som riksnivå, har vapen sedan 1970-talet. Tyvärr har flertalet stift på senare år frångått sina

Svenska kyrkan

Ill. 1. Svenska kyrkans nuvarande logotyp, med nyteckningen av vapnet – I fält av guld ett rött kors belagt med Kristi segerkrona av guld. Tidigare kallades kronan för S:t Eriks krona.

Current logotype of the Church of Sweden, with the new emblazon of the Coat of Arms – Or, a cross Gules charged with the Victory crown of Christ Or. The crown used to be known as the crown of St. Erik. Återges med tillstånd från Svenska kyrkans informationsavdelning.

vapen till förmån för Svenska kyrkans gemensamma grafiska profil, vilken begagnar sig av rikskyrkans vapen. Samma utveckling har kunnat ses i församlingarna, även här har gamla vapen lagts åt sidan till förmån för den gemensamma logotypen (ill. 1).

Vapenbruket inom Svenska kyrkan minskade under den lutherska ortodoxins tid på 1600- och 1700-talen, men ökade igen på 1800-talet när ärkebiskoparna, och vissa av biskoparna, utnämndes till ledamöter av Kungl. Maj:ts Orden, och då förväntades inkomma med vapen eller monogram till Ordenskapitlet. 1818 utnämndes ärkebiskop Lindblom, som den förste, till andlig ledamot av Serafimerorden och använde mitra, samt nyckel och kräkla korslagda, som timbrering.² Det är här intressant att nämna att Schlegel och Klingspor 1874 omtalar mitran som något som ”begagnas af utländske ärkebiskopar och biskopar öfver deras vapen, bakom hvilket vanligen hänga korsade ett svärd och en kräkla eller krumstaf”.³ Alltså var det då inget som förväntades användas av de svenska biskoparna.

Ill. 2. ”Timbrering för: **a.** Ickeresiderande biskop (Fosséus); förslag till timbrering för **b.** överhovpredikant (Åkerhielm), **c.** domprost (Sjögren), **d.** kontraktsprost (Bexell) och **e.** kyrkoherde (Rosencrantz).”

Timbres for: a. Non-residing bishop (Fosséus); proposed timbres for b. the head of His Majesty's Ecclesiastical Household, the Chief Court Chaplain (Åkerhielm), c. Cathedral dean (Sjögren), d. rural dean (Bexell) and e. rector (Rosencrantz). Ill: Bengt Olof Kälde, tidigare publicerad i *Heraldisk Tidskrift* nr 35, 1977, s. 244.

Den verkliga renässansen kom emellertid först på 1970-talet när samtliga stift fick vapen, eller fastslog de medeltida vapen stiften använde.

Svenska kyrkans diakoner

Inga vapen med särskild timbrering burna av diakoner i Svenska kyrkan har påträffats. Däremot har diakonissan Helén Desén Grahn registrerat ett vapen med sedvanliga borgerliga attribut i Skandinavisk vapenrulla.⁴

Svenska kyrkans präster

Bengt Olof Kälde ställer 1977 frågan om det inte skulle vara möjligt att överväga om den heraldiska prästhatten skulle kunna komma till användning idag även i Svenska kyrkan.⁵ Kälde föreslår där att *pastorer* använder svart hatt med på var sida en svart tofs, *prost* två tofsar på vardera sidan, och *domprost* tre tofsar på vardera sidan. Möjligen skulle *hovpredikanter* utbyta de svarta mot blå snoddar

Ill. 3. Före detta domkyrkokaplan Per Arne Joelssons vapen, upphängt i högkoret i Lunds domkyrka. *Coat of Arms of the former Chaplain to the Cathedral Per Arne Joelsson, hanging in the sanctuary of the Cathedral in Lund.* Foto: Claus K. Berntsen.

och tofsar, i anslutning till Skotska kyrkans praxis, menar Kälde. I bildtexten till den medföljande illustrationen används dock andra beteckningar, vilket har medfört viss förvirring (ill. 2).

Det finns dock bara ett exempel i Skandinavisk vapenrulla på att detta system har följts.⁶ I Skandinavisk vapenrulla finns i övrigt endast tre vapen som skulle kunna identifieras som prästvapen utifrån deras timbrering. Ett använder som redan har visats svart prästhatt enligt Käldes förslag, vilket också speglar romersk-katolsk tradition. De övriga två använder en korsstav bakom skölden, det ena med ett grönt malteserkors⁷

Ill. 4. Domprost Håkan E Wilhelmssons vapen, upphängt i högkoret i Lunds domkyrka under ämbets-tiden.

Coat of Arms of Dean Håkan E Wilhelmsson, hanging in the sanctuary of the Cathedral in Lund during his tenure. Foto: Claus K. Berntsen.

(ill. 3), och det andra ett rubinbesatt kors och lindgrenar.⁸

Utöver dessa vapen, vilka har registrerats i Skandinavisk vapenrulla, har jag även påträffat det vapen som bärs av domprost Håkan E Wilhelmsson i Lund, vilket är lagt på ett gyllene Jerusalemskors (ill. 4).

Kontakt med 7 heraldiska konstnärer verksamma i Sverige visar att bara två av dem har gjort vapen åt präster i Svenska kyrkan. De har vardera gjort enstaka vapen, och då har sedvanliga borgerliga attribut använts.⁹

I Skandinavisk vapenrulla återfinns även vapnen för kyrkoherde Curt Wallin,¹⁰ kyrkoadjunkt Gustaf Centervall,¹¹ komminister

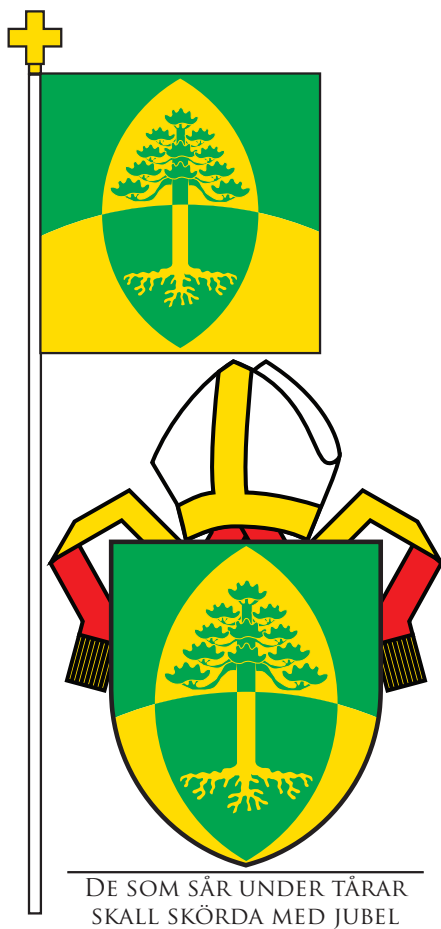
Thomas Ekelund,¹² kyrkoherde Per Ronquist,¹³ kyrkoherde Lennart Chronquist,¹⁴ kyrkoherde Hans Olle Ahlfors,¹⁵ komminister Christer Gardemeister,¹⁶ prosten Heribert Jansson,¹⁷ kyrkoherde Harald Kronvall,¹⁸ kyrkoherde David Anckarstierna,¹⁹ kyrkoherde Jan-Olof Järvung,²⁰ samt kyrkoherde Jerry L Högberg,²¹ vilka är timbrerade med sedvanlig hjälm och hjälmprydnad. Vidare för Oloph Bexell, prästvigd 1974,²² i ett Ex Libris det släktvapen som registrerats i Skandinavisk vapenrulla med sedvanlig hjälm och hjälmprydnad.²³ Genom Ex Libris kan även beläggas att vapnet för kyrkoherde Johnny Hagberg förs med hjälm och hjälmprydnad.

I Svenska Heraldiska Föreningens medlemstidning *Vapenbilden* visades fram till instiftandet av Svenska Vapenkollegiet 2007 också nyantagna vapen, och där återfinns vapnen för kyrkoherde Hans Godvik, och komminister Caroline Schei,²⁴ även dessa vapen med sedvanlig timbrering.²⁵

Svenska kyrkans biskopar

Samtliga biskopar i Svenska kyrkan sedan relationsförändringen år 2000 (förutom biskop Sven Thidevall i Växjö, vilken förde stiftsvapnet med tillägg av motto så länge han var stiftsbiskop, men sedermera har antagit vapen (ill. 5))²⁶ har, och använder, heraldiska vapen. Dessa är uniformt timbrerade med mitra och kräkla, samt för Uppsalas och Lunds del även metropolitankors bakom skölden, för att markera nuvarande, resp. gammal, ställning som ärkebiskopssäte (ill. 6).

I Skandinavisk vapenrulla har registrerats vapen för 14 biskopar,²⁷ varav ett emeritus-

Ill. 5. Biskop Sven Thidevalls vapen, skiss. Sköld: Genom ett bågsnitt delad i grönt och guld samt belagd med en mandorla i sin tur belagd med en tall, allt av motsatta tinkturer.

Coat of Arms of Bishop Sven Thidevall, sketch. Shield: Per fess enarched Vert and Or, on a mandorla a pine tree counterchanged. Ill: Claus K. Berntsen.

vapen,²⁸ och två registreringar för KG Hammar, både som biskop av Lund²⁹ och som ärkebiskop av Uppsala ("Sveriges ärkebiskop").³⁰

Även emeritus-vapnet har registrerats

Ill. 6. Biskop Christina Odenbergs vapen som biskop av Lund, upphängt i högkoret i Lunds domkyrka.

Coat of Arms of Bishop Christina Odenberg as bishop of Lund, hanging in the sanctuary of the Cathedral in Lund. Foto: Claus K. Berntsen.

med kråkla, trots att det vanligtvis anses att även den heraldiska kråklan nedlägges vid pensionen.

Svenska kyrkans församlingar

Två församlingar har registrerat vapen med tillhörande timbrering i Skandinavisk vapenrolla. Västra Frölunda församling använder två korslagda röda korsstavar,³¹ och Simrishamns kyrkliga samfällighet använder två korslagda korsstavar av guld.³²

Även Mjölby pastorat förefaller använda ett vapen timbrerat med två korslagda korsstavar (tinktur okänd).³³

Svenska kyrkans stift

Stiften för stiftsvapnet timbrerat med mitra och kråkla. Uppsala och Lund använder även här metropolitankorset.

Jämförelse av Svenska kyrkans, Romersk-katolska kyrkans och Church of Englands heraldik

Tyvärr har antalet vapen för svenskkyrkliga ämbetsbärare, med annan timbrering än hjälm och hjälmprydnad, inte funnits vara särskilt stort, men trots detta kan ändå vissa mönster synas. Detta då det är framförallt två heraldiker som har komponerat vapnen med avvikande timbrering, nämligen Jan Raneke och Bengt Olof Kälde.

Raneke som har komponerat vapnen JOELSSON, SVENNINGSEN och WILHELMS-SON (samtliga verksamma i Lunds domkyrka), har använt kors bakom skölden. Detta kan dock i en jämförelse med internationella kyrkliga vapen ge intryck av att dessa vapen är tillhöriga antingen biskopar,³⁴ då det enligt Romersk-katolska kyrkan är just processionskorset som anger biskopsvärdigheten och hatten är valfri, eller en riddare av den Heliga Gravens av Jerusalem riddarorden.³⁵

Vad gäller överrensstämmelser så har Svenska kyrkan och Church of England samma praxis när det gäller biskopsämbetets timbrering. Icke-residerande biskopar använder enbart mitran, residerande stiftsbiskopar använder även kråklan, och ärkebiskoparna använder utöver det även en korsstav. Dock förefaller engelska biskopar ofta nöja sig med mitran.

När det gäller överrensstämmelser av prästerskapets vapen så är Church of England och Romersk-katolska kyrkan närmst varandra. Båda har väl utbyggda system, med hattar för alla nivåer och ställningar. Dock skiljer de sig i utförandet, så att det för det tränade ögat är lätt att se skillnad på en präst i Church of England och i Romersk-katolska kyrkan. För Svenska kyrkans del så har merparten av funna vapen ingen särskild timbrering som utmärker vapenbäraren som präst.

Vad gäller diakoners vapen så är det tyvärr inte möjligt att göra en ordentlig jämförelse då inga svenskkyrkliga diakonvapen, med annan timbrering än hjälm och hjälmprydnad, har påträffats, och Romersk-katolska kyrkan inte förefaller använda särskild timbrering för diakonatet, vare sig det temporära eller det permanenta. Dock verkar det som om att permanenta diakoner i förekommande fall använder sedvanlig borgerlig timbrering med hjälm, hjälmtäcke och hjälmprydnad. Dessa kan då också gå i arv. Här är alltså Church of England ensamma om att ha en särskild timbrering, den s.k. diakonhatten.

Förslag till standardisering av heraldik i Svenska kyrkan

Jag skulle också vilja presentera ett förslag som skulle kunna användas inom Svenska kyrkan och anknyter till internationell praxis, främst Church of England med vilken Svenska kyrkan har full nattvardsgemenskap och med vilken Svenska kyrkan har knutit starka band genom Borgå-gemenskapen.

Förslaget baserar sig dels på Käldes förslag, vilket har refererats ovan, och dels på Church of Englands regelverk från 1976,

med justeringar gjorda för svenska förhållanden.³⁶

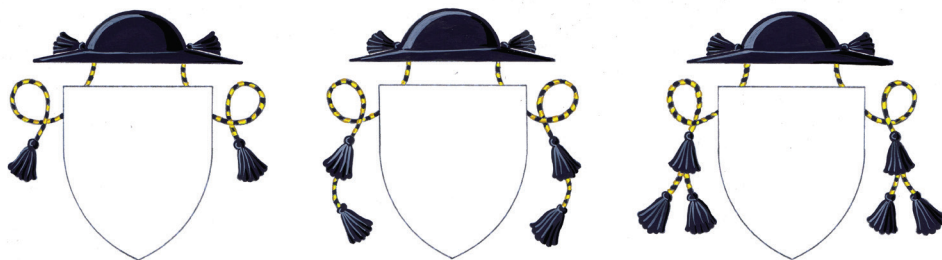
Ett problem med att använda Käldes förslags utan modifikationer är att mycket har hänt sedan det lades fram 1977. Antalet komministrar har ökat betydligt, samtidigt som antalet kyrkoherdar minskar stadigt, och ännu färre har det blivit med den nya organisation av Svenska kyrkan vilken trädde i kraft 1 januari 2014. Att då som första nivå ha kyrkoherdar förefaller inte rimligt. Vidare bortfaller särskild timbrering för överhovpredikanten då denne enligt den *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* som gäller sedan år 2000 ska vara en biskop,³⁷ och därmed redan har en annan timbrering.

En modell är att dela upp den kyrkliga hierarkin i dess vanligaste tjänster, och relatera övriga tjänster till dessa: Diakon, komminister, kyrkoherde, prost, eller biskop.

Diakoner använder då lämpligen en svart hatt utan tofsar, på samma sätt som i Church of England.

Komministrar, eller mer generellt, präster, använder en svart hatt med en svart tofs på vardera sidan, gärna hängandes från snören i annan färg än svart, för att särskilja från Romersk-katolska kyrkan vars präster i bland annat USA ibland har protesterat då episkopala präster använt svart prästhatt med svarta snören.³⁸ Lämpligtvis används snören tvinnade av guld och svart, då detta såvitt har kunnat utrönas inte används av något annat samfund.

Kyrkoherdar använder lämpligen en svart hatt med två svarta tofsar på vardera sidan. Detta är visserligen den nivå som Kälde och Romersk-katolska kyrkan föreskriver för prostar, men det förefaller mera lämpligt att pro-

Ill. 7. Förslag till timbrering för ämbetsbärare i Svenska kyrkan: Snören tvinnade i guld och svart, för komminister (1 tofs på vardera sidan), kyrkoherde (2 tofsar på vardera sidan) eller prost (3 tofsar på vardera sidan). Godkänt av biskopen i Visby stift, Sven-Bernhard Fast.

Suggestion for timbres for those ordained in the Church of Sweden: Cords twisted in black and gold, for associate curate (1 tassel on each side), rector (2 tassels on each side) or dean (3 tassels on each side). Approved by the bishop of Visby, Sven-Bernhard Fast.

star använder tre tofsar på vardera sidan, som i det anglikanska systemet. Snörena bör vara i samma färg som för komministrarar (Ill. 7).

Biskoparna har sedan gammalt en väl inarbetad tradition för hur deras vapen timbreras, och det vore dumt att ändra på den.

Någon särskild timbrering för hovpredikanter har inte gjorts i detta förslag, men kan tas fram enligt engelsk förlaga genom att lägga ett tecken framtill på hattens kulle. I England används Tudorrosen som kungligt emblem. I Sverige skulle man kunna använda antingen en Vasakärve, en öppen krona, såsom de finns i lilla riksvapnet, eller annan symbol som H. M. Konungen finner lämplig.

Lördagen den 9 augusti 2014 godkände biskop Sven-Bernhard Fast av Visby detta system, med snören tvinnade i guld och svart, för bruk av präster och diakoner i Visby stift.

Sammanfattning

Det finns ingen gemensam standard för hur vapen timbreras inom Svenska kyrkan. Ma-

joriteten av de undersökta vapnen använder den vanliga timbreringen med hjälm, hjälmtäcke och hjälmprydnad, men en mycket liten del av prästerna använder en annan timbrering. Denna kan bestå av prästhatt, enl. Käldes förslag, korsstav bakom skölden, eller genom att skölden är lagt på ett kors. Inga av dessa timbreringar är dock unika för Svenska kyrkan och i samtliga fall skulle vapnen kunna misstas för att vara tillhörig någon inom Romersk-katolska kyrkan. Där skulle vapnen uppfattas som präst, biskop eller medlem av en andlig riddarorden.

Svenska kyrkan är dock inte unik i att ämbetsbärarna använder hjälm, hjälmtäcke och hjälmprydnad som timbrering. Det är även standardutförandet i England, där det dock finns timbreringar som visar på vapenbärens kyrkliga tjänst, om denne önskar använda dessa istället för hjälm, hjälmtäcke och hjälmprydnad.

Både Romersk-katolska kyrkan och Church of England har, i motsättning till Svenska kyrkan, klara timbreringar som tyd-

ligt anger vilken ställning vapenbäraren har. Dessa kan påminna om varandra, men är tillräckligt olika varandra för att förväxling inte skall uppstå.

Det vore inte orimligt att införa ett liknande system för Svenska kyrkan.

Noter

- 1 Lunds domkyrka och domkyrkoförsamling, <http://www.lundsdomkyrka.se/lunds-domkyrka/rundtur/kryptan/>, 2014-09-09. En bild av vapnet på sarkofagen återfinns i Vapenbilden nr. 61:2005, s. 278.
- 2 Nordenvall, Per 1998 Kungliga Serafimerorden 1748-1998 (Stockholm: Kungl. Maj:ts Orden), s. 42 och s. 227.
- 3 Schlegel, Bernhard och Klingspor, Carl Arvid 1874 Svensk Heraldik (Uppsala: W. Schultz), s. 86.
- 4 SVR 664/2004, DESÉN.
- 5 Kälde, Bengt Olof 1977 "Svenska Kyrkans Heraldik" i Heraldisk Tidskrift nr 35 (Köbenhavn: Societas Heraldica Scandinavia), s. 243-244.
- 6 SVR 226/77, THEANDER. Ove Theander, kyrkoherde i Rängs pastorat. Svart prästhatt med en tofs nedhängande på vardera sidan av skölden.
- 7 SVR 380/88, JOELSSON. Per-Arne Joelsson, domkyrkokaplan i Lunds domkyrka. En stav av guld med ett grönt malteserkors. Det anges i förklarande text att det gröna korset på staven markerar att vapenantagaren är ordenskaplan i "den Helige Lasarus av Jerusalems Orden".
- 8 SVR 510/96, SVENNINGSEN. Anders Svenningesen, domprost i Lund. En korsstav med utböjt kors av guld besatt med fem röda rubiner. På vardera sidan av skölden en grön gren av lind.
- 9 Hjälms, hjälmtäcke och hjälmprydnad.
- 10 SVR 136-70, WALLIN.
- 11 SVR 227/78, CENTERVALL.
- 12 SVR 234/78, EKELEND.
- 13 SVR 278/82, RONQUIST.
- 14 SVR 295/83, CHRONQUIST.
- 15 SVR 308/84, AHLFORS.
- 16 SVR 341/86, GARDEMEISTER.
- 17 SVR 409/90, JANSSON.
- 18 SVR 477/95, KRONVALL.
- 19 SVR 490/95, ANCKARSTIERNA.
- 20 SVR 495/96, JÄRVUNG.
- 21 SVR 588/2000, HÖGBERG. Antaget tillsammans med brodern Olof Högberg.
- 22 Norrman, Ragnar, red. 2013 Matrikel för Svenska kyrkan 2013. 66e uppl. (Stockholm: Verbum Förlag AB), s. 432.
- 23 SVR-118-68, BEXELL.
- 24 Svenska Heraldiska Föreningen 2006 Vapenbilden: Forum för Svenska Heraldiska Föreningen nr 67, s. 424.
- 25 Svenska Heraldiska Föreningen 2003 Vapenbilden: Forum för Svenska Heraldiska Föreningen 56, s. 145.
- 26 Sköld: Genom ett bågsnitt delad i grönt och guld samt belagd med en mandorla i sin tur belagd med en tall, allt av motsatta tinkturer.
- 27 SVR 372/88, AHREN. SVR 373/88, WADEN-SJÖ. SVR 394/89, JONSON. SVR 396/89, SVENUNGSSON. SVR 397/89, YTTERBERG. SVR 437/92, TYRBERG. SVR 438/92, HARLIN. SVR 520/97, ODENBERG. SVR 649/2004, AURELIUS. SVR 689/2008, JACKELÉN. SVR 739/2014, BRUNNE.
- 28 SVR-156-70, GIERTZ.
- 29 SVR 450/93, HAMMAR.
- 30 SVR 519/97, HAMMAR.
- 31 SVR 374/88, VÄSTRA FRÖLUNDA FÖRSAMLING.
- 32 SVR 385/89, SIMRISHAMNS KYRKLIGA SAMFÄLLIGHET.
- 33 Andersson, Per 1993 Heraldik: Läran om vapenmärken (Mjölby: Bokförlaget Draking), s. 9.
- 34 JOELSSON och SVENNINGSEN.
- 35 WILHELMSSON.
- 36 Heim, Bruno Bernard 1978 Heraldry in the Catholic Church: Its origin, customs and laws (Gerrards Cross: Van Duren), s. 139-142.
- 37 KO 8 kap. 4 §.
- 38 Heim, Bruno Bernard 1978 Heraldry in the Catholic Church: Its origin, customs and laws (Gerrards Cross: Van Duren), s. 98-139.

Heraldisk litteratur siden sidst

Heraldisk terminologi fra 1700-tallets Sverige

Carl Ugglas: *Inledning til heraldiken samt Afhandling om wapnens indelning och deras mångfaldighet* [1746 og 1760]. Redigerede och med introduction av Jens Christian Berlin, Svenska Heraldiska Föreningens Skriftserie nr 3, Göteborg 2011. 139 sider, illustreret med samtidige kobberstik. ISBN 978-91-975743-2-7. 200 SEK (150 SEK for medlemmer af Svenska Heraldiska Föreningen) + porto, bestilles via e-post til jesper@heraldik.se.

I Sverige-Finland er der tidligere end i Danmark-Norge bemærkelsesværdige vidnesbyrd om det teoretiske studium af heraldikken. Der blev i midten af 1700-tallet undervist i heraldik ved universiteterne i Lund og Uppsala. C. G. U. Scheffer har beskrevet det udførligt i to artikler, "Svensk heraldik i den akademiska undervisningen, i dissertationer och i den populärvetenskapliga litteraturen under 1700-talet I-II" i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 32, 1975, og nr. 36, 1977. Illustrerede værker om den svenske adels våbener blev udgivet af Erik Kiellberg i 1734-45 og af Daniel Gustaf Cedercrona i 1746. Fra 1700-tallets midte fandtes der et rigsheraldikerembede, der uden tvivl bidrog til udviklingen af en heraldisk systematik i Sverige. I 1746 blev den alsidige videnskabsmand Johan Törner docent i heraldik i Uppsala. Han havde været

informatør for den unge adelsmand Carl Ugglas. Denne blev 21 år gammel forfatter til en overskuelig lærebog på svensk om heraldik, *Inledning til heraldiken*, trykt 1746.

Det er Svenska Heraldiska Föreningens fortjeneste at have genudgivet Carl Ugglas lille bog, der er kyndigt redigeret og introduceret af Jens Christian Berlin. Til udgaven er føjet teksten i en artikel, "Afhandling om wapnens indelning och deras mångfaldighet", som Ugglas i 1760 fik trykt i tidsskriftet *Den swänska Mercurius*.

Carl Ugglas bog bærer meget naturligt præg af de udenlandske oversigtsværker om heraldik, der forelå i datiden. Bogens hovedtekst afspejler denne afhængighed. Dertil har Ugkla føjet en lang række fodnoter med personlige bemærkninger om de heraldiske fænomener, hvori han undertiden meget nøgternt går i rette med skik og brug. Ugkla fortaber sig ikke i de mange detaljer, man finder hos Vulson de la Colombière, Philip Jacob Spener, Menestrier m. fl., men anskueliggør gerne figurers egenart ved at henvise til svenske adelsvåbener, der var almindeligt kendte på hans tid. Hans bog fik selvstændig betydning ved at lægge grunden til en svensk heraldisk terminologi, idet han tillige anfører, hvad begreber, skjoldformer, figurer m. m. hedder på hhv. fransk, latin og tysk. Mange udtryk dannede han ved at gå ud fra de tyske betegnelser. For en nutidig bruger af bogen er det meget praktisk, at man i den forholdsvis nemt kan finde ud af, hvilke udtryk for en figur der bruges på latin, fremfor at skulle oplede ordene i f. eks. Speners store latinske værker om heraldik.

Adskillige af Carl Ugglas betegnelser for enkle figurer på svensk genfinder man i *Nordisk heraldisk terminologi*, Lund 1987: sågskura, trappskura, tinnnskura, vågskura, karvskura, skyskura, kluven, post, delad, stam, styckad, stolpe, balk, kavle, sträng, spets, stråle, liljekors, ankarkors – for blot at nævne nogle. Han må være ophavsmand til de særligt svenske sinisterformer for en række figurer ved hjælp af forstavelen "gin" som: ginpost, ginstam, ginstyckad, ginbalk. Noget tilsvarende findes ikke i dansk heraldisk terminologi, der i øvrigt måtte vente med at blive systematisk fastlagt, til Poul Bredo

Grandjean i 1919 udsendte sin *Dansk Heraldik*. Et forsøg herpå var i Danmark blevet gjort ca. 1730, hvilket fremgår af det lille manuskript om *Vaaben-Konsten*, som Otto Haxthausen erhvervede og udgav i facsimile i 1977. Der er tale om en oversættelse af Johan Wolffgang Triers *Einleitung zu der Wapen-Kunst*, Leipzig 1714, suppleret med nogle danske oplysninger. Manuskriptet blev aldrig gjort færdigt, og forfatteren er desværre anonym. Også Carl Ugkla kendte Triers værk.

Carl Ugkla fik megen anerkendelse i sin samtid for sit heraldiske arbejde. Han blev medlem af Kungl. Vetenskapsakademien og af Det Kongelige Danske Genealogiske og Heraldiske Selskab. Sveriges sidste ordensherold Erik T:son Ugkla udgav i 1979 en biografi om sin slægtning, *Carl Hildebrandsson Ugkla. Några biografiska anteckningar*, Skrifter utgivna av Släktföreningen Ugkla nr 5, hvor også Carl Ugglas heraldiske skrifter omtales.

Det er tankevækkende, at Svenska Heraldiska Föreningen næsten samtidig med udgivelsen af Carl Ugglas klassiske håndbog udgav det lille informative hefte *Heraldik för nybörjare*, som med vore dages overlegne trykketeknik og brug af farver redegør for de heraldiske begreber på en lettere anskuelig måde, end Ugkla havde mulighed for ved hjælp af kobberstik med skraveringer. I et forord til *Heraldik för nybörjare* indleder statsheraldiker Henrik Klackenbergh med at citere denne herlige sætning fra Carl Ugglas bog, som alle heraldikere sikkert kan erklære sig enige i: "Heraldikens nytta lärar ingen draga i twifwelsmål, som uti dess nöijen någon tid sig förlustat".

Nils G. Bartholdy

Det norske flaggets historie

Ole Kristian Grimnes: *Det norske flaggets historie*, Dreyers forlag, Oslo 2014, 282 s.

Isbn 9788282651035, illustrert

NOK 349,-

Med denna rubrik har pensionerade professorn i modern historia, fil.dr. Ole Grimnes (f. 1937), ledamot av Det Norske Videnskabsakademi, skrivit en högintressant bok om Norges flagga. Grimnes är en känd norsk personlighet som under de senaste åren har intresserat sig för den svensk-norska unionen och särskilt för den norska flaggfrågan.

I och med unionen mellan Sverige och Norge år 1814 infördes en för de båda länderna gemensam örlogsflagga. Denna utgjordes av den svenska tretungade flaggan med i övre hörnet närmast stängen ett rött fält med ett vitt andreaskors. Samma unionsmärke insattes även år 1818 i den svenska handelsflaggan. År 1821 antog Norge en egen handelsflagga, identisk med den nuvarande nationalflaggan. Unionsmärket ändrades år 1844 då det fastställdes att detta skulle utgöras av en symmetrisk kombination av båda ländernas flaggfärger – den s.k. "sildesalat". Detta märke bibehölls fram t.o.m. år 1905 men hade i praktiken upphört att användas då man från norsk sida år 1898 antog en flagglag vilken stadfäste *det rene Flag*.

I unionen med Sverige fick Norge en konstitution och ett självstyre. Därmed inleddes även striden om flaggan. När ståthållaren, prins Christian Frederik inte ville acceptera Kiel-freden startade han en norsk resning, ett uppror, vilket fick en flagga – lejonflaggan

– genom en kungörelse av den 27 februari 1814, vars höjdpunkt sedermera blev Eidsvoll i maj samma år. Den flaggan baserade sig på danska korsflaggan och i övre hörnet närmast stängen placerades det norska lejonet med yxan. När den nya grundlagen sedermera skulle anpassas för unionen föreligger *ett förslag* till en liknande flagga, men nu med de svenska färgerna. Eidsvoldsmannen, konsul Frederik Meltzer – medlem i kommittén som tillsatts av Stortinget år 1821 för att skapa en norsk flagga – var upphovsman till den kompromiss, vilken kunde godtas av alla parter. En tidigare tradition har förtäljt att dennes son Gerhard var upphovsmannen till lösningen genom en teckning – en dansk flagga med ett blått smalt kors i det vita – som han gjort. Men enligt Fredrik Meltzers dagbok så kom han själv på idén under ett sammanträde i Stortinget.

Den lugna period som följde åren 1844-79 får brett utrymme i boken och är intressant för det var då som flaggan blev varje mans egendom och började användas mera allmänt. Ännu under 1830-talet användes unionsörlogsflaggan på krigsfartyg och fästningsverk medan handelsflaggan användes av handelsflottan. Så småningom började den senare att användas vid firandet av den 17 maj. Flaggan var inte mera knuten till enbart militären och havet utan fick en ny dimension som *en nationalflagga*. Författaren lyfter fram som bidragande orsaker utvecklingen av kommunikationer såsom järnvägen, ett skolväsende, ett ökande föreningsliv och framför allt en tidningspress. Flaggreformen år 1844 ledde till att det blev allt vanligare att flagga på eller utanför privata hus, såväl i städer som på landet,

men alltså är de få som gör det om man får tro fotografier från 1860- och 1870-talen. Först på 1890-talet slår bruket igenom på allvar. På civila ämbetsbyggnader och hotell infördes även bruket. Med introducerandet av det s.k. *Barnetoget* år 1870 i Kristiania skedde någonting avgörande för flaggan som en nationell symbol, nämligen införandet av små flaggor för barn att vifta med i anslutning till firandet av den 17 maj.

Efter 1879 blossade flaggstriden upp på nytt, men denna gång utanför Stortinget. Det gällde den faktiska användningen av flaggan och politiska motsättningar gjorde sig nu gällande. Flaggfrågan aktualiserades på nytt. Redan år 1879 hade flaggstriden blivit en del av den inrikespolitiska kampen. De radikala kretsarna såg nu inte Konungen [av Sverige] och svenskarna som sina fien-

der, utan de norska konservativa kretsarna. Kraven på den "rena" flaggan föddes. Författaren ger en levande bild av motsättningarna under 1800-talets senare hälft fram till år 1898 då den nya flagglagen antogs. Fr.o.m. 1890-talet blev flaggan, oavsett om den hade unionsmärket eller inte, för första gången en masssymbol. Det blev en växelverkan mellan massbruk och den politiska kampen. Men när det kom till skott med det nationella identitetet var det ingen skillnad på om man representerade höger eller vänster! När kung Oscar II i anslutning till sitt 25-årsregeringsjubileum besökte Oslo i september 1897 beskrivs det omfattande havet av flaggor i de norska färgerna i Oslo. Dock utan den för unionen gemensamma symbolen.

Som helhet presenterar boken på ett lättläst och inspirerande sätt hur kampen om just flaggan går som en röd tråd genom hela 1800-talets norska samhälle och utgjorde en väsentlig del – ett identitet – för nationen Norge. Två händelser i senare tid kanske bäst sammanfattar detta, nämligen den 8 maj 1945 och i Lillehammer 1994 – när Norge segrade – exploderade läktarna och på gatorna i ett färgregn av norska flaggor, såväl små som stora. Någonting som man inte riktigt funnit motsvarigheten till på annat håll i ett dylikt sammanhang. Det inledande kapitlet är en utomordentligt väl sammanfattad presentation av en flaggas symboliska betydelse. Bildmaterialet är föredömligt valt och kompletterar texten. Enligt förlaget är boken den första vilken presenterar ingående flaggan som *en ikon* för ett folk och i kulturen. Nämnas bör att bokens litteraturförteckning liksom noter är en källa i sig själv för vidare läsning i ett intressant ämne.

För egen del hade jag gärna sett att ämnet – liksom boken – hade presenterats under den 31. internationella kongressen för genealogi och heraldik i Oslo. Den är verkligen värd

att införskaffa för den som är intresserad av ett stycke norsk samhällshistoria, men också av heraldik och vexillologi.

Tom C. Bergroth

Register till Band 11 = 101–110

Registret omfattar personnamn, ortsnamn, ämnen och begrepp. Sidtal följt av f eller ff betyder att stickordet är omtalad på denna och följande sida/sidor. Alfabetsordningen är svensk med avslutningsvis å, ä/æ och ö/ø.

Utarbetat av Martin Sunnqvist.

Sida 1 – 48 = nr 101
Sida 49 – 96 = nr 102
Sida 97 – 144 = nr 103
Sida 145 – 192 = nr 104

Sida 193 – 240 = nr 105
Sida 241 – 288 = nr 106
Sida 289 – 336 = nr 107
Sida 337 – 384 = nr 108

Sida 385 – 432 = nr 109
Sida 433 – 480 = nr 110

Abildgaard, Søren 186 ff
Académie Internationale
d'Héraldique 288, 432
Achen, Sven Tito 98, 189
Ackermann, Christian 296
Adelskalender 332
Adelskap 139
Adolf Fredrik, svensk kung 423
Adolf, administrator av Slesvig
Stift 414
Aequitas 142
Ahlström-Taavitsainen, Camilla
339, 341
Akershus 179
Albrekt av Mecklenburg, svensk
kung 369
Alexy, Zdenko G. 216, 219
Algotsson, Peter 346
Aliquot, Hervé 367 f
Alleson, Nils 345
Amfibieregementet 53
Aminoff-Winberg, Johanna 170
Andersen, Ronny 137, 154, 174,
326 f, 375, 377, 379 f, 428
Ankarswärd, Karl Grillo 224
Anker, Carsten 397 ff
Anker, Peter 167, 447, 462
Anna Sophie f. Reventlow,
dansk drottning 318
Antonov, Vladislav 189
Anvapen 172, 177, 289 ff, 334 ff,
375
Aragonien 368

Areen, Ernst E. 224
Aretz, Mark 265
Armén, Sverige 50 ff
Armenien 368
Armfelt, Björn 256
Armorial Bellenville 330
Armorial Bergshammar 331
Armorial Gelre 329 ff
Armorial Grünenberg 237 ff
Arnell, Jonas 233 f
Arnsberg 306
Artilleriregementet 52
Arup, Erik 7 ff
Arvinge till Norge 408, 412
Ashthorpe, släkt 441
August Friedrich, furstbiskop av
Lübeck 421
Austigard, Bjørn 44
Avignon 364 ff
Axel, prins av Danmark 12, 17

Baad, ätt 439, 441 f
Badges, heraldiska märken 185 f
Balansvåg 24 ff, 102, 142
Baldursson, Halldór 375
Balk, Bero 346, 349 f
Barclay de Tolly, Wilhelm 300
Barocken 289 ff
Bartholdy, Nils G. 21, 154, 170,
173, 187, 189, 372, 380
Bartolus av Saxoferrato 131
Battenberg, prinsar av 3
Beck, Albert 149

Bede, N. Stefan 234
Begravningsfanor 181 ff
Begravningsvapen 289 ff, 334 ff,
374
Bellenville, armorial 330
Benedictus XII, påve 366 ff
Benedictus XIII, påve 436
Berg 427
Bergersen, Thorbjørn 29 f
Berghman, Arvid 132, 177, 215,
219 ff, 227, 230, 431
Bergman, Emanuel 225
Bergquist, Göran 227 f
Bergroth, Tom C. 178
Bergshammar, armorial 331
Berling, Carl 3
Bernadotte, ätt 16
Berneckow 130
Berntsen, Claus K. 375, 377 f
Beutlich, Fredrik 402
Bexell, Oloph 432
Bidz, Konrad 344, 349 f, 353
Bielke 172
Bildt, Ingeborg 41 f
Bildt, Lucia 42
Bille, Steen 42 f
Bing, Anders 147 ff
Bing, ätt 147
Birgersson, Egis 345
Biskopar 411 ff, 471 f
Biskopsvapen 371 ff, 377
Bitz, ätt 172
Bjelke, Henrik 162 ff

- Bjelke, Jens Tillufssen 163
 Bjelke, Ove 162
 Bjelke, ätt 162 ff
 Björnson, Bjørnstjerne 77
 Björnsson, Baldvin 126
 Blekinge tingsrätt 24 f
 Bleknade minnesbilden, principen om den 132 ff
 Blomsterrankor 454 f
 Blåfield, ätt 135
 Bockhammar 100
 Boesch, Paul 431
 Bogense kyrka 188
 Bokträd 137 f
 Bomärken 180, 343
 Bomärkessigill 459 ff
 Bonnier, Åke 377
 Borgå stads skyddskår 251
 Boström, Göran 223, 225, 236
 Boulogne 306 f, 313
 Boutell's Heraldry 132
 Brædstrup kommune 131
 Brahe, Erik 184
 Brandenburg 311 f, 318
 Brandenburg-Kulmbach 318
 Brask, Hans 355
 Bratberg, Sivert Paulsen 453
 Bratberg, Terje 44, 372 ff
 Braunstein, Christian 50
 Brendhoje Vindmøllelaug 131
 Brenner, Elias 344, 352
 Britze, Friedrich 12, 218, 221
 Britze, Johannes 220 f, 225
 Brock, H. H. 400
 Brock, Ludvig Frederik 400, 403 f
 Brockenhuus, Eiler 164
 Brockenhuus, ätt 162 ff
 Brummer, Wilhelm 169 f, 174, 176 ff, 375
 Brunne, Eva 378
 Bryske, ätt 440, 442
 Budde, Vincentz 29 ff
 Bydelsbak, ätt 438, 441
 Bylander, Eric 375, 378
 Byskalle, Nicolaus Nicolai 350, 353
 Bäckmark, Magnus 156 f, 234 f, 378
 Böhmen 368
 Cairénus, Sigge 251
 Calvi di Bergolo, släkt 5
 Canadas heraldiska myndighet 380
 Candréus, Cecilia 181
 Cappelen, Hans 129, 180, 449
 Carl, dansk prins 422 f
 Carlander, Axel 224
 Caroline Amalie, dansk drottning 323, 408
 Carstensen, Henrik 456
 Castonier, Eleonora Cornelia 157
 Castonier, släkt 156 f
 Cavallier, Alain 151
 Cederström, Gustaf 236
 Chartres, katedralen i 304
 Chiewitz, T. P. 173
 Christensen, Kari 36
 Christensen, Mogens 98 ff
 Christian Albrecht, furstbiskop av Lübeck 420
 Christian August, furstbiskop av Lübeck 421 f
 Christian III, dansk-norsk kung 412 f
 Christian IV, dansk-norsk kung 1, 179
 Christian VI, dansk-norsk kung 318
 Christian VII, dansk-norsk kung 390
 Christian VIII, dansk kung, dessförinnan Christian Fredrik, norsk regent och kung 75, 276, 323, 385 ff, 447
 Christian IX, dansk kung 3
 Christian X, dansk kung 5 ff, 115, 121 ff
 Christian, dansk-norsk tronföljare 179
 Christian, prins av Danmark, greve av Rosenborg 12 ff
 Christie, Wilhelm Frimann Koren 465
 Christiernin, Adolph 98 f
 Christiernin, Carl 101
 Christiernin, släkt 97 ff
 Christierson, Carl von 101
 Christierson, Carl-Thomas von 173, 178, 372, 374
 Christierson, von, ätt 97 ff
 Christierson, Måns 99, 112
 Church of England 472 f
 Cicignon, Johan Caspar, 29
 Clare, ätt 307 f, 313
 Collegium Heraldicum Fennicum 169, 375
 Corswant-Naumburg, Inga von 172, 177, 332, 334 f
 Coucheron-Aamot, William 46
 Courtoisie 216
 Creutz, Jacob 294 f
 Cristiernin, af, ätt 97 ff
 Cristiernin, Harald af 107 ff
 Cristiernin, Michael af 109
 Cronholm, Carl Gunnar 233
 Dahl, Anna 251
 Dahl, Carl Adolph 454 f
 Dahl, Uno 251
 Dahlbergh, Erik 183
 Dahlby, Frithiof 228
 Dam, Niels Arne 379
 Danehoffet 434
 Daniel, prins av Sverige 83 f
 Danmark, adelsheraldik 32 ff
 heraldik för adligt jungfrustift 318 ff
 kunglig heraldik 151 ff
 kyrklig heraldik 411 ff
 marinens vapen 91 ff
 ordensheraldik 85 ff, 137 ff
 personheraldik 411 ff
 riksvapen 121 ff, 170
 vapen för personer som utträtt ur kungahuset 1 ff, 21 ff
 vapenprydda föremål 145 ff, 161 ff
 Danmarks Folkekirke 379
 Dannebrog 273 ff, 401
 Dannebrogorden 121, 124 f, 137 ff, 151, 174, 179, 288
 Dannebrogorden, vapen för riddare 85
 Danner, Louise 2 f
 Dansk Heraldisk Selskab 375
 de Besche, Wathier 224
 de Ceccano, Annibal Caetani 368
 de Comminges, Jean Raymond 368

- de Farges, Raymond-Guilhem 368
 de Fine, Arnoldus 379
 De Furnival 132
 de Groot, Terje 43
 de Jean, Guacelme 368
 De la Gardie, Gustaf Adolf 336
 De la Gardie, Magnus Gabriel 182, 336
 de la Motte, Gaillard 367, 368
 de Loÿe, Georges 364 f
 de Montfavet, Bertrand 366
 de Peyre Godin, Guilhem 366
 de Robelin, Robert 233
 de Talleyrand Perigord, Elie 368
 de Wærn, Jacques 227
 Degerman, Henrik 178
 Delmenhorst 1
 Demidov, ätt 174
 Den Væbnede Arm 86
 des Pres de Montpezat, Pierre 368
 Deubner, Karl-August 194
 Deutsche Rechtsaltertümer 141
 Diriks, Christian Adolph 454 f
 Ditmarsken 2
 Dolgorukij, Vasilij Vladimirovitj 86
 Domkapitelssigill, Nidaros 65, 72
 Domstolsheraldik, Sverige 23 ff
 Domstolsverket 27
 Dopfat/Dåbsfad 145 ff
 du Pouget, Bertrand 368
 Dubuisson, armorial 48
 Duval, Carl 194
- Edholm, Eric Wilhelm af 223
 EG-domstolen 131
 Eggan, Ingebrigt Trondsen 393 f, 396
 Ehrenborg, Casper 24
 Ehrström, Eric O. W. 253, 258
 Eidsvig, Bernt I. 78 f
 Eidsvoll 392, 400, 446 ff
 Eilschou Holm, Niels 14, 21
 Ekman, J. A. 374
 Ekroll, Øystein 45 f, 371 f, 374
 Elefantorden 11, 121, 151, 185, 380, 386, 389, 421, 425
 Elefantorden, vapen för riddare 85 ff
- Ely, Just Henrik 464
 Enevælden 1
 Enevoldsarvererigeringsakten 378 f, 381 f
 Engelbrektsson, Olav 43, 61, 78, 373
 England 368
 Erdman, Carl 310, 313
 Erengisleson, Nils 290
 Ericsson, Leif 377
 Erik av Pommern, dansk-norsk-svensk kung 434 f, 437, 439
 Erik II Magnusson, norsk kung 68 ff, 73
 Erik XIV, svensk kung 1, 76, 170
 Erik, prins av Danmark, greve av Rosenborg 10 ff
 Eriksson, Olof 177, 254, 266, 380
 Essen, N. N. von 278
 Estland, huvudbaner/begravningsvapen 296 ff
 Estlander, ätt 173
 Estlands frihetskors 242
 EU 139
 Europarådet 139
 Europeana Heraldica 169, 376
 Eutin slott 426
 Eutin, Landkreis 425 f
 Evreux 305
 Exlibris, svenska heraldiska 215 ff
- Fabritius, A 189
 Faleristik 242
 Falk 117 ff
 Falk, Thomas 234
 Falkenstein 306, 313
 Falkorden 121, 123 ff
 Fallskärmsjägarskolan 55
 Falsen, Christian Magnus 458
 Falvy, släkt, 239 f
 Fanor 49 ff, 181 ff
 Fanor, Finland 241 ff
 Fanspetsar 241 ff
 Ferdinand av Bayern 1
 Ferdinand, ärkehertig av Tyrolen 1
 Finland, fanor 241 ff
 huvudbaner/begravningsvapen 293 ff
 kyrkoheraldik 337 ff
- militärheraldik 241 ff
 släkt- och personheraldik 176 ff
 Finlands flagga, lag om 252 f
 Finlands kyrka 376
 Finlands Vita Garde 254
 Finnisch-Deutsch Reservistenkameradschaft 241, 265
 Finska adelns släktbok 178
 Finska frivilligbataljonen 258
 Finska litteratursällskapet 176
 Fladstrand kirke 145 f
 Flagga, Island 116
 Flagga, Norge 400 ff, 478 f
 Flagga, Norge och Sverige 272 ff
 Flagglag, Sverige 285
 Flaggor, olika typer 273
 Flandern 312
 Fleetwood, Harald 218, 220, 222
 Fleming, ätt 178
 Flemming, prins av Danmark, greve av Rosenborg 12 ff
 Floer, Richard 455
 Flottan, Sverige 50 ff
 Flüeler, Bernard 225
 Flygkadettskolan 54
 Flygvapnet, Sverige 50 ff
 Flygvapnets centrala skolor 54
 Fogh Rasmussen, Anders 137 ff, 174
 Forbes, ätt 178
 Forskning, heraldisk akademisk 176, 179
 Forstena-ätten 232
 Fortuna 454
 Frankrike 368
 Frankrike, släktvapen 48
 Franz Ferdinand, ärkehertig av Österrike 4 f
 Fraser, ätt 173, 178
 Fredenheim, ätt 173
 Frederik I, dansk-norsk kung 412
 Frederik III, dansk-norsk kung 1, 380 f, 417
 Frederik IV, dansk-norsk kung 2, 318
 Frederik V, dansk-norsk kung 389
 Frederik VI, dansk-norsk kung 321 f

- Frederik VII, dansk kung 2, 386 f, 395
Frederik IX, dansk kung 126
Frederik, dansk prins 424
Frederik, furstbiskop av Slesvig 413
Frederiksborg Slot 85, 137, 152
Frederiksborg, grevinnan Alexandra av 21 ff
Frese, Henrik 355
Friedrich August, furstbiskop av Lübeck 423 f
Friefeldt, David 225, 231, 233
Frihetskors 243 ff
Frihetskrigets invalidmärke 265 f
Frille 3
Frimurareorden 13, 75, 222
Funktion 49 ff
Furstbiskopar 411 ff
Färöarna 117
Förbundet för de stupades anhöriga 255 f
Försvarets traditionsnämnd 50
Försvarsmakten 49 ff
Försvarsmaktens logistik 54 f
Försvarsmaktens specialförband 55
Försvarsmaktens staber 56
Försvarsmaktens tekniska skola 55 f
Försvarsmaktens telenät- och marktelefonförband 54 f
Förväxlingsbarhet, förväxlingsrisk 128 ff
- Gagarin, ätt 174
Galle, Johan Claesson 375
Gallen-Kallela, Akseli 244 ff, 255, 266
Gallen-Kallela, Jorma 255
Galt, Anne Pedersdatter 147 ff
Galt, Dorte Pedersdatter 148 f
Galt, Karen Pedersdatter 149
Galt, Peder 149
Gardesjägarbataljonen 248
Garp, Arvidus Jacobi 344, 349
Garter Principal King of Arms 95 f
Geitel, Fredrik 252
Gelre, armorial 329 ff
- Gentzschein, Jakob 297 f
Geografisk närhet 133 ff
Georg V, kung av England 3
Glücksborg 7
Golawitz, Peter 294 f
Grafisk profil 27, 50, 57 f, 469
Grahm, Helén Desén 469
Grand, Jens 345
Grandjean, Poul Bredo 12, 121, 123, 189
Graswinckel, Dirk 185
Gravstenar, vapenprydda 187
Gravyr 197
Gregersson, Bengt 346
Gregorius XII, påve 436
Greifswald 301 f
Grep, Brita 218, 221, 224
Greve, Ingeborg 180
Grimm, Jacob 141 ff
Grimmes, Ole 478
Grinder Hansen, Poul 186
Gripen, dubbelfregatt 108 f
Grundlag 446 ff
Grundsten, murandet av kyrkas 351, 361 f
Grünenberg, armorial 237 ff
Grönland 117
Guds Moders Selskab 86
Gunnarsson, Birger 468
Gunnerus, Johan Ernst 34
Gunnerusbiblioteket 34 ff, 373
Gunnes, Jon 372
Gunnilbo 98 f
Gustav III, svensk kung, 109
Gustafsson, Verner 260
Gwynn-Jones, Sir Peter 95 f
Gyldenhorn, Kirsten Eriksdatter 164
Gyldenhorn, ätt 164 ff
Gyldenkrone, släkt 32 ff
Gyldenløve, Lucie Nilsdotter 163 f
Gyldenløve, ätt 164 ff, 373
Gyllenhielm, Carl Carlsson 172
Gyllenstierna/Gyldenstjerne, ätt 129, 134, 313, 378, 440, 442
Göbl, Michael 429
Gös 281
- Habsburg 4 f, 306
- Haderslev stift 379
Hakkors 247 f
Halstedes kyrka 302
Hammerstein 306
Hanau, furstar av 3
Handelsflagg 273 ff
Hans den Yngre 414
Hans, dansk kung 412
Haraldsson, Olav 60
Harrispe, Cyr 367 f
Harjapää, Olle 265
Harlin, Tord 432
Harmaala, Jorma 264
Hast, Johann Heinrich 300 f
Hattula kyrka 293 f, 348, 350
Hausen, Reinhold 339 ff
Heiberg Myrdam, Leif 155
Heiberg, Anton Vilhelm 155 ff
Heiberg, Edvard Christie 157
Heiberg, släkt 156 f
Heim, Bruno B. 221, 373, 380
Heimskringla 117
Heinonen, B. O. 264, 266
Heinrichs, Erik 244
Helgonattribut 60
Helige andes kyrka, Tallinn 175
Helikopterflottiljen 54
Hellström, B. Harald 177
Helsingborgs tingsrätt 25
Helsingfors Jägarskyddsskår 258
Helsingfors Skyddsskårs Oldboysbataljon 256 f
Helsingør stift 379
Hemilton 130
Hemvärnet, Sverige 52 f
Henning, Eckart 242
Henriksdatter, Geeske 46
Heraldik i Norden 287
Heraldikens uppkomst 304 ff
Heraldiska Samfundet 375, 432
Heraldiska Sällskapets i Finland vapenregister 177
Heraldiske Studier 287
Herodes, Priit 175
Hessen, prinsar av 3
Heumueller, släkt 211
Heymowski, Adam 229 f
Hiekkänen, Markus 170, 178, 339, 361
Hildebrand, Hans 223 f

- Hildebrandt, Adolf Matthias 217 f
 Hildesheim 413 f
 Hjorth, J. 273 f
 Hjorthuvud 106
 Hjortzberg, Olle 251
 Hjälm 139
 Hjärta 153 f
 Hoen, Christopher Borgersen 466
 Hohenzollern 318
 Holberg, Ludvig 189
 Holck, Zacharias 42
 Hollola kyrka 352
 Holmberg-Palmqvist, Kerstin 258
 Holmsen, Johannes 174
 Holsten 1
 Holten, Hans Henrik von 393, 402
 Hordaland fylke 79 f
 Horn, Walter 259, 266
 Hovrätten över Skåne och Blekinge 23 ff
 Huitfeldt, Arild 189
 Huitfeldt, ätt 165 ff
 Huitfelt, Christopher 164
 Huitfelt, Henrik Jørgen 161
 Humphery-Smith, Cecil R. 380
 Hund, Hakon Jönsson 343
 Hupp, Otto 177, 221
 Huvudbaner 172, 177, 334 ff, 374
 Huvudbaner, Östersjöområdet 289 ff
 Huvudstabens minnesfana 247
 Hyllning/hyldning 179 ff
 Hylteen, Anders von 103
 Hylteen, Anna Margareta 104
 Hylteen, Samuel von 103
 Hyrsky, Tuomas 175, 178
 Hård af Segerstad, Gustaf 291
 Hässleholms tingsrätt 24 f
 Hästjägarbataljonen 250
 Høeg, släkt 37
 Høegh, Justus 37

 Ignatius, Gurli 243 f
 Ignatius, Hannes 243
 Immonen, Visa 171, 178
 Ingermanland 296

 Ingesman, Per 345
 Ingolf, prins av Danmark, greve av Rosenborg 12 ff
 Innocentius VIII, påve 349 f
 Irgens, Lars Johannes 461
 Island, flagga 116
 -, riksvapen 115 ff
 Italien, tillverkning av sigill-stampar 205
 Ivalo, Ellinor 243, 257

 Jackelén, Antje 378
 Jacobson, Ahron 389
 Jægerspris 386, 395
 Jævnbyrdighed 1
 Jensen, Karl 117, 121
 Jersin, Georg Burchard 464
 Jerusalem 368
 Joachim, prins av Danmark 21, 151 ff
 Joachimi, Albert 184 f
 Joelsson, Per Arne 470, 472
 Johan Adolf, furstärkebiskop av Bremen, furstbiskop av Lübeck 419
 Johan Friedrich, furstärkebiskop av Bremen 419 f
 Johan, furstbiskop av Lübeck 420
 Johannes XXIII, påve 436
 Johanniterorden 376
 Jonas 457
 Jónsson, Ríkarður 117 ff
 Juel, Niels 164
 Juel, ätt 162 ff
 Julius av Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg 3
 Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 26 f
 Justitia 24, 102, 142, 454
 Juul, Esger 345
 Jülich 427
 Jägarartilleriet 263 f
 Jägarbataljon 27, Kungl. Preussiska 250, 257 ff
 Jägarbataljoner 261 ff
 Jägarförbundet 257 f
 Jägarhederstecknet 241, 257 ff
 Jägarkorset 257 f
 Jägmärket 257

 Jägarstiftelsen 257
 Jäger-Bataillon Finnland 261
 Jämtland 69 ff
 Järnkorset 245 ff, 259

 Kaas, Ahasverus 157
 Kaas, Björn 164
 Kaas, Gabriel 148 f
 Kaas, Jens 148
 Kaas, ätt 148, 165 f
 Kabinettsvapen 386 ff
 Kadenstecken 132
 Kalkmålningar 339, 348 ff
 Kalmarunionen 191
 Kamésigill 453
 Kapitulantunderofficersskolan 266
 Kardinaldygder 103, 142
 Karin (Månsdotter), svensk drottning 1
 Karl den Store 309
 Karl Knutsson Bonde, svensk-norsk kung 74
 Karl XI, svensk kung 427
 Karl XIII, svensk kung 322
 Karl XIV Johan, svensk-norsk kung 278, 322, 395
 Karl XV, svensk-norsk kung 223
 Kastilien och Leon 368
 Katolska kyrkan 472 f
 Katolska kyrkan i Norge 78
 Kedja, Einar J:son 225 ff
 Ketilsson, Andor 373
 Kielland, Engel Arentz 157
 Kielland, släkt 156 f
 Kieltraktaten 275, 387
 Kilpinen, Asko 265
 Kjarval, Jóhannes 117
 Klackenborg, Henrik 213, 332
 Kleberg, Johan 219 f, 431
 Klercker, af, ätt 178
 Kleve 427
 Klingspor, Carl Arvid 217 f, 224
 Knorring, Gotthard von 194
 Knorring, von, ätt 173, 175, 193 ff
 Kocher, Gernot 141
 Koht, Halvdan 405
 Kollerud, Christian Christensen 455
 Kommandoflaggor 241 ff, 276 ff

- Konferens, nordisk heraldisk 169 ff, 371 ff
 Kongeloven 2, 381
 Kongress, internationell heraldisk 287 f, 428 f
 Konow, Jan von 219
 Konstantinopel 368
 Konstanz 433 ff
 Konstitutionella dokument, Norge 446 ff
 Kors 456 f
 Korståg 367, 369, 376
 Koskull, ätt 301
 Krabbe, Vibeke 163
 Krabbe, ätt 164 f
 Kragtig Jensen, Mogens 32
 Krigsflygskolan 54
 Krigsskolan 55
 Kristi vapen 341
 Kristianstads tingsrätt 24 f
 Kristiansten festning 29 ff
 Krona, Islands 115 ff
 Krossande av vapen 293, 296
 Kruse, Karen 44
 Krusenstiern, Friedrich Philipp von 297 f
 Kungaflagga 122 f
 Kungl. Maj:ts Orden 431
 Kunglig heraldik, Danmark 1 ff, 21 ff, 151 ff
 Kunglig heraldik, Sverige 83 f
 Kunglig krona 115 ff
 Kurck, Arvid 344, 347 ff
 Kurrild-Klitgaard, Peter 137, 154, 170, 372, 375 f, 380
 Kustartilleriet, Sverige 50 ff
 Kuusisto, Uolevi 264
 Kuuskemaa, Jüri 175
 Kuylenstierna, Maij-Lise 221
 Kvarnjärn 207 ff
 Kvarnrätt 207, 209 ff, 212
 Kvarnsegel 207 ff
 Kvarnsten 207 ff
 Kyrka, den norska 59 ff, 78
 Kyrklig heraldik 371 ff, 382 ff
 Kyrklig heraldik, Danmark 411 ff
 Kyrklig heraldik, Norge 78 ff
 Kyrklig heraldik, Sverige 468 ff
 Kyrklig inredning 352 f
 Kyrkoheraldik, Finland 337 ff
 Kyrkolag 361
 Kälde, Bengt Olof 228, 231, 236, 342, 355, 373 f, 377 ff, 380, 430 ff, 469, 472 f
 Königsmarck, Henning 438, 440
 Lagerfelt, Carl Fredrik 224
 Lagerkrans 110
 Lahtinen, Anu 178
 Landvæterne 117 ff
 Lange (Munk), Margrete 148
 Lange, ätt 148, 440, 442
 Langebek, Jacob 187
 Lapinlax församling 376
 Lauge Kock (Koch), fartyg 92 f
 Laurin, häradshövding 128
 Le Breton, armorial, 240
 Ledningsregementet 55
 Legend 216
 Leibstandarte-SS Adolf Hitler 259
 Leijoncrona 130
 Lejon 457
 Lejon, symbol för Norge 275 ff
 Lem, Audun 378 f
 Lembois kyrka 295
 Lengweiler, Hans 221
 Lentsch, Roberte 365, 369
 Letterstedtska föreningen 372
 Lettland, huvudbaner/begravningsvapen 298 ff
 Lewenhaupt, Adam 218
 Lilja 154
 Lilliebrunn, ätt 178
 Lillianschiold, ätt 379
 Lindberg, Carolus 250, 254, 259, 261, 266
 Lindgren, Agi 218
 Lindgren, Uno 221 f, 227
 Lindhe, Casimir Sparre 229
 Linköpings domkyrka 292
 Linné, Carl von 217
 Litteratursamling, heraldisk, Norge 34 ff
 Livgardets husarer 243
 Livland 296
 Livon V, armensk kung 366
 Livrée de Viviers 364 ff
 Lockman, Anne 231
 Lojo kyrka 350
 Lopukhin-Demidov, ätt 174
 Louise, drottning av Danmark 2
 Luftvärnsregementet 52
 Lunds domarakademi 26 f
 Lunds stift 379
 Lunds tingsrätt 24 f
 Lunge (Dyre), Christense Ovesdatter 164
 Lunge, Anders Jakobsen 440, 442
 Lunge, ätt 164 ff
 Luterell/Luttrell 132
 Luxemburg, storhertig av 6
 Lübeck 419 ff
 Lybecker, Eric 336
 Lück, Heiner 141
 Lykke, Peder 438
 Lynskey, Marie 235
 Lysterteknik 430 f
 Länsfanor 181 ff
 Länsrätten i Blekinge län 26
 Länsrätten i Skåne län 26
 Lövenskiöld, ätt 174
 Löw, släkt 233
 Löwenhielm, Fredrik 228
 Magni, Olaus 342, 349 f
 Magnus I den gode, norsk och dansk kung 60, 64
 Magnus III Berfött 67
 Magnus, furstbiskop av Ösel 414 f
 Magnússon, Tryggvi 126
 Maillefer, Jean-Marie 178
 Mainz, ärkebiskopsdöme 210 f
 Maktutredningen (Sverige) 47, 51
 Mallorca 368
 Malmö tingsrätt 24 f
 Malteserorden 376
 Mannerheim, Gustaf 169, 177, 243 ff
 Mannerheim, ätt 169, 178
 Manningham, släkt 441
 Margrethe II, drottning av Danmark 13 ff
 Marie, prinsessa av Danmark 151 ff
 Marienkirche (Stralsund) 302 f

- Marinen, Sverige 50 ff
 Marineudkigsstation Følles-
   bjerg 92 ff
 Marselis, Gabriel, vapen för 32 ff
 Martin V, påve 438
 Martola, A. E. 256
 Mary, engelsk drottning 3
 Masko kyrka 352, 354 f
 Matikkala, Antti 169, 174, 176 ff
 Mecklenburg, huvudbaner/be-
   gravningsvapen 300 ff
 Mecklenburg-Schwerin 16
 Medvedev, Michael 173 f
 Melsæter, Torgeir 35
 Menestrier, Claude François 224
 Mengden, Carl Fredrik von 299
 Mengden, Gustaf von 298 f
 Mengden, Otto von 298
 Menschikoff, ätt 174
 Merceron, Robert och Pierrette
   367, 369
 Meulan, Waleran av 308 ff, 313
 Miettinen, Tiina 178
 Militärfanor 241 ff
 Militärheraldik, Finland 241 ff
 Militärheraldik, Norge 29 ff
 Militärhögskolan Karlberg 55
 Militärheraldik, Sverige 49 ff
 Minzenberg 306
 Missale Aboense 353
 MOBA 92 f
 Mogensen, Christiern 98
 Moltke, A. W. 323
 Monogram 83, 154, 318
 Monogramsigill 457 ff
 Montfavet, Bertrand 368
 Montfort-l'Amaury 305
 Montgomery, ätt 173, 178
 Morganatiskt äktenskap 2 ff
 Mosskonventionen 276, 395, 407
 Mountbatten, släkt 3
 Mum, Everhard 46
 Munck, C. P. 392
 Munk, Jørgen 148 f
 Munk, Kirstine 1
 Munk, Maren 148 f
 Munk, ätt 148, 440, 442
 Munksgaard, Jan Henrik 401
 Mussla 102 ff
 Mühlhausen 211
 Mynt 306
 Måne 109
 Månsson, Christier 98
 Männikkö, Kyllikki 178, 343, 354
 Møller, Mærsk McKinney 431
 Möller, Pontus 198
 Mörnerska husarregementet 243
 Namnchiffer 83
 Namnrätt 130 f
 Nationalsocialism 247
 NATO 137 ff
 Navarra 368
 Neapel 368
 Neubecker, Ottfried 380
 Nevéus, Clara 219
 Nicolai, Magnus 344 f, 347
 Nidaros domkyrka 61 ff, 371
 Nidaros stift 372, 382 ff, 450
 Nikolaikyrkan (Greifswald) 301 f
 Nissen, Harald 373
 Noone, Georg 41
 Nordenvall, Per 232, 375
 Nordisk heraldikkonferens 169
   ff, 371 ff
 Nordisk kulturfond 372
 Norge, flaggor 272 ff, 478 f
   heraldisk litteratursamling
   34 ff
   konstitutionella dokument
   446 ff
   kyrklig heraldik 78 ff
   militärheraldik 29 ff
   riksvapen 1, 122, 385 ff, 59 ff
   vapenprydda föremål 155 ff,
   161 ff
 Norra Fågelås kyrka 291
 Norrmärk skyddskår 251
 Norsk Heraldisk Forening 375
 Norsk Slekthistorisk Forening
   180
 Norske Videnskabers Selskab,
   Det Kgl. 34 ff
 North Lee, Brian 216
 Nousis kyrka 170, 347 f
 Numers, Gustaf von 177, 263 f
 Numers-priset, Gustaf von 380,
   431
 Nuorteva, Jussi 169
 Nykarleby kyrka 352, 354
 Nykyrko kyrka 340 f, 349, 352
 Nyköping, HMS 53
 Nytzel, Johan 99
 Ockelbo 83 f
 Odenberg, Christina 472
 Olaus Magnus 334 f
 Olav, den helige 59 ff
 Olavi, Johannes 347
 Olavi, Sigfridus 350
 Oldenburg 1
 Oldenburgska furstbiskopar
   380, 411 ff
 Oldenburg 4
 Olivkvist 457
 Olsson, Jan-Eric 232
 Oluf, prins av Danmark, greve
   av Rosenborg 12 ff
 Ordensheraldik, Danmark 137 ff
 Ordenskapitlet, Danmark 85
 Ordenskedjor runt vapen 242
 Ordenstecken 320
 Orléans, gren av franska kunga-
   huset 15
 Orrman, Eljas 374
 Orsini, Napoleon 368
 Ortela, Artturi 252
 Oscar I, svensk-norsk kung 75
 Oscar, prins av Sverige 5
 Ostholstein, Kreis 426
 Ostwaldt, Lars 142
 Overhoffretten (Norge) 387,
   390, 396
 Owstien, von, ätt 302
 Paasikivi, J. K. 253
 Paaskoski, Jyrki 178
 Palmqvist, Kosti 258
 Pargas kyrka 349 f
 Parsberg, Oluf 45
 Pastoureaux, Michel 238 ff, 305 ff,
   329 ff
 Patentbesvärsrätten 129 f
 Paul Friedrich August, storher-
   tig av Oldenburg 425
 Paulsdorf, von, släkt 441
 Pedersen, Christiern 189
 Pederson, Geble 373
 Pelikan 456
 Pernå kyrka 294

- Person- och släktvapen i Finland, utställning 169
Personheraldik, Danmark 411 ff
Peräseinäjokis skyddskår 252
Petalax skyddskår 251
Peter Friedrich Ludwig, furst-biskop av Lübeck 425
Petre, George 104
Petre, John, Baron of Writtle 106
Petre, Regina Euphrosyna 103
Petre, Robert 104
Petri, Petrus 343 f
Pfalz 427
Philippa av Lancaster, dansk-norsk-svensk drottning 439
Philippe, belgisk kronprins 431
Piilonen, Johannes 351
Pojo kyrka 352
Pommern, huvudbaner/begravningsvapen 300 ff
Pompa funebris (begravningsståt) 183
Popoff, Michel 238 ff, 329
Portugal 368
Posse, Otto 194
Prange, Knud 189, 287 f
Precht, Burchart 292, 296, 336
Preheraldik 306
Prästhatt 469
Psilander, Gustaf von 109 ff
Puroma, Albert 264
Pühalepa kyrka 297
Pyttis kyrka 352, 375
Påhlsson, Leif A. 231
Pärlickare 182

Raben, C. F. 187
Rade, Henrik von 188
Ragué, von, släkt 229
Rajalin, von, ätt 173
Rambows kyrka (Mecklenburg) 301
Ramel, Povel 30
Ramnäs 98 ff
Ramsay, ätt 173, 178
Raneke, Jan 23, 219, 226 ff, 232 ff, 378, 472
Rangkröna 9 ff, 139, 153
Rasmussen, Louise 2 f
Rastrelli, Bartolomeo 300

Raumo kyrka 349 f
Redningsväsenet 92 f
Reede, Godard van 185
Reformationen 412
Regeringsrätten 129 f
Regionheraldik, Polen 142
Rehbinder, Bernhard 375
Rehbinder, ätt 174 f
Rehn, Jean Erik 217
Relander, L. Kr. 266
Rene flag, det 282
Renommésnyltning 129 ff
Repstad, Lars Olav 34 f
Reval, se Tallinn
Reventlow, Anna Sophie 2
Ribe stift 379
Riddarholmskyrkan 293
Riddarhus, Sveriges 331 f
Riddarhus, Estlands 175
Riddarhus, Finlands 169 ff, 173, 178, 332
Riechmann, Friedrich W. 265
Riekk, Esko 259 f
Rigas domkyrka 298 f
Rigsarkivet (Danmark) 92 f, 131, 326,
Riksarkivet (Finland) 169, 176
Riksarkivet (Sverige) 24 ff, 47 f, 50 f, 83 f, 369
Riksarkivets heraldiska nämnd 50
Riksheraldiker 217 ff
Riksomedelbar 411 ff
Riksvapen, Danmark 121 ff, 319, 386 ff
Riksvapen, Island 115 ff
Riksvapen, Norge 59 ff, 321 ff, 385 ff
Riksvapen, Sverige 364 ff
Ringsted kyrka 188
Rinne, Juhani 361
Roest, grevinna av 2 f
Rogge, Kort 355
Rokeby, släkt 441
Rosenborg, grevar av, vapen för 1 ff
Rosenborg, greve Ulrik av 13 ff
Rosenkrantz 313
Roskilde stift 379
Rotfeld, Christence 164

Rotfeldt, ätt 166
Rudbeck, Fredrik 222
Rundström, Rolf 230
Rur, Bengt 230
Rusko kyrka 354
Rusteberg, Eichsfeld, Thüringen 193 ff
Ruuth, Carl 301
Rydholm, Carl-Axel 229
Rüth, Johannes 79
Ryttargillet 265
Rättsikonografi 141 ff
Rättsligt skydd 128 ff

Sachsenspiegel 142, 310
Sagerlund, Vladimir 230
Sagu kyrka 341, 344, 352, 375
Saint Pol 306 f
Salamander 456
Salmonsens Konversationsleksikon 117
Salmonson, Carl A. 236
Samson 457
Sankt Andreasorden 242 f
Sankt Georgsorden 243, 247
Sankt Olav 372
Sankt Peters kyrka (Riga) 300
Sankta Maria kyrka 352
Schaumburg, grevar av 3
Scheel, Anton Vilhelm 157
Scheel, Engel Arentz 157
Scheel, släkt 156 f
Scheffer, C. G. U. (Gunnar) 218 f, 222, 476
Schellendorf, släkt 441
Schevig, Daniel Larsen 453
Schimek, Herbert Toni 236
Schlegel, Bernhard 217
Schott, Clausdieter 141
Schwaben 312
Schwenzer, Gerhard 79
Schwerin, Otto von 331
Schöning, Gerhard 34
Schönings våpenbok 373
Sedvana 129 ff
Seeve, Olavi 266
Segelföreningar, flaggor för 283 f
Segercrantz, Mårten 295
Segersen, Anders 178
Sehested, Hannibal 167

- Seitz, Heribert 226
 Seize quartiers (16 anvapen) 178
 Serafimerorden 11, 83, 243, 377
 Sfragistik 193 ff
 Sibbern, Henrik Fredrik Arild 463
 Sibbern, Valentin Christian Wilhelm 463
 Siddons, Michael 183, 185
 Sidselrud, Kaare Seeberg, 174, 373, 375
 Siebert, B. 194
 Siebmacher, vapenbok 209
 Sigfridsson, Olof 353
 Sigill 179 ff, 193 ff, 339 ff, 382, 385 ff, 446 ff, 452 ff
 Sigillstamp 197
 Sigismund, tysk-romersk kejsare 436, 438
 Signa Iuris 141 ff
 Signetring 155 ff
 Sillsallad (sildesalat) 281
 Simmingskiöld, Stig 229
 Sjundeå kyrka 178
 Sjölov, ätt 183
 Sjöstridsflottilj 53
 Sjöstridsskolan 53
 Skandinavisk Vapenrulla 110, 432
 Skara Stiftshistoriska Sällskap 335
 Skottland 178
 Skovgaard, Maren 164
 Skovgaard, ätt 166 f
 Skule, hertig 61, 67
 Skyddskårsfanor 250
 Skytte, Johan 184
 Skytte, Martinus Olavi 344 f, 347, 349, 352, 354
 Sköld, Sven 221, 227, 231
 Slesvig 1 ff, 379, 434
 Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg 15
 Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, Louise Sophie, prinsessa av 320 f
 Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, Sophie Magdalene, prinsessa av 321
 Slesvig-Holstenska hertigvapen 321 ff
 Släkt- och personheraldik, Finland 176 ff
 Släktheraldik 128 ff
 Släktheraldik, Sverige 97 ff
 Snellman, ätt 173
 Societas Heraldica Islandica 375
 Societas Heraldica Lundensis 375
 Societas Heraldica Nidarosien-sis 35, 372, 375
 Societas Heraldica Scandinavica 169, 173, 287, 372, 375, 381
 Sol 106
 Sonesson, Olof 184
 Sophie Magdalene, dansk drottning 318, 325
 Sorö kyrka 188
 Sparre, Anna Johanna 375
 Sparre, Axel 292
 Sparre, Clara 40
 Spener, Philip Jacob 210, 223 f
 Spens, Erik 227
 Spes 454
 Stabel, Hans Jacob 456
 Stackelberg, ätt 175
 Stainheim, släkt 439, 441
 Statens Heraldiska Nämnd 432
 Statsheraldiker 369
 Statsheraldikern (Sverige) 24 ff, 83 f
 Stavnsbo, Finn 234
 Stefaneschi, Jacopo 368
 Steiermark 311
 Steninge Slott AB 129, 134, 378
 Stibolt, Jens Petter 402
 Stierncreutz, ätt 178
 Stiernkors, Magnus Nicolai 343 f, 349 ff, 361
 Stiernkors, ätt 172
 Stiklastad 60 ff
 Stokfisk 116 ff
 Stolt, Lars C. 235 f
 Storbritannien, flagga 111
 Stormaktstiden (Sverige) 289 ff
 Stralsund 302 f
 Stricker von Herisau, släkt 211
 Stridsyxa 60
 Strumpebandsorden 183 f, 417
 Strumpfjädrar 104 ff
 Strängnäs domkyrka 290
 Stjärna 139
 Ströhl, Hugo Gerard 143 f, 177, 429
 Strömberg, John 169, 174, 376
 Stub, Jens 461
 Sturlason, Snorre 60 ff
 Stålbarm, ätt 172
 Suhm, Peter Friederich 34
 Sundom skyddskår 251
 Sunnqvist, Martin 112 f, 235, 375
 Superexlibris 216
 Suurpää, Laurentius Michaelis 343 f, 347, 352 ff
 Svanenhielm, ätt 379
 Svarta Örnén, fregatt 107 ff
 Sveinbjörnsson, Jón 116 ff
 Svenska Heraldiska Föreningen 135, 288, 375
 Svenska Kommunalheraldiska Institutet 221, 227
 Svenska kyrkan 377, 430, 468 ff
 Svenska Nationalkommittén för Genealogi och Heraldik 432
 Sverdrup, Georg 459
 Sverige, domstolsheraldik 23 ff
 flaggor 272 ff
 heraldiska exlibris 215 ff
 kunglig heraldik 83 f
 kyrklig heraldik 468 ff
 militärheraldik 49 ff
 myndighetssymboler 47 f
 riksvapen 122, 135, 364 ff, 368
 släktheraldik 97 ff
 Svärd 102
 Svärdsorden 243
 Särskiljningsförmåga 128 ff
 Sæverud, Dag H. 39 f
 Söderblom, Nathan 374
 Sønderborg 175
 Sor-Trøndelag fylke 79 f
 Talaskivi, Soini 266
 Tallinn, excursion till 170, 175
 Tallinns domkyrka 172, 175, 296 ff
 Tallinns rådhus 175
 Talosela, Lasse 262
 Talvio, Tuukka 173, 178
 Tammipuu, ätt 174
 Tandefelt, ätt 173
 Taube, ätt 175

- Tavast, Magnus 343, 346 f, 349 f, 353
 Tawast, ätt 169, 172, 293 f, 342
 Tavastlands jägargille 264
 Tavastlands ryttharregemente 250
 Teck, furstar av 3
 Tegner, Hans 123
 Tempest, släkt 441
 Tengström, Leif 177, 179, 184
 Terminologi, heraldisk 177, 382, 476 ff
 Theodulf av Orléans 142
 Theutenberg, Bo Jonsson 231 f
 Thidevall, Sven 471
 Thiset, Anders 7 ff
 Þórðarson, Matthías 117
 Thott, Claus 163
 Thott, Tage 40
 Thott, Åke 227
 Thott, ätt 162 ff
 Thüringen 193, 312
 Tiesenhausen, Fromhold von 296
 Tilas, Daniel O:son 217
 Tillhörighet 49 ff
 Timbreringar 468 ff
 Tingsrätter, vapen för 23 ff
 Tingvold, Terje 46
 Tinkturer 107, 139
 Tinkturregler 177
 Tolkning av sigill och vapen 193 ff
 Torsk 116 ff
 Totalförsvarets skyddscentrum 55 f
 Trætteberg, Hallvard 69 ff, 177, 387, 391, 405
 Trana 455
 Trap, Jens Peter 3
 Tre kronor 189 ff
 Treenigheten 102
 Trolle, ätt 166 f
 Trolle, Øllegård 164
 Tromp, Sir Cornelis 185
 Trondheim 175, 371
 Trondheim domkyrka 61 ff
 Trondheim stift 78
 Träd 137 ff
 Trångregementet 54 f
 Trondelag fylkeskommando 80
 Trönnberg, Gunnar 225
 Turinge kyrka 183
 Turku, se Åbo
 Tvedten, Ole Knudsen 460
 Två skillnader, nytt vapen, tum-regel 112, 132 ff
 Tyrvis kyrka 350 f, 361 f
 Tysk, släkt 232
 Tyska Orden 242
 Tysnes kommune 79 f
 Tønnesen, Allan 378, 381
 Törngren, Gustaf Mauritz (Gösta) 245
 Törnquist, Leif 50
 Tövsala kyrka 349, 352, 353
 Tövsala-gruppen 170
 Uder (Odera, Othera) 211
 Ugglar, Carl 476 ff
 Ugglar, Carl H:son 223
 Ugglar, Claes 236
 Ugglar, Erik T:son 236
 Ugglar, Konstantin H. 236
 Ugglar, Torsten 236
 Ulfeldt, Ebbe 164
 Ulfeldt, Edel 163 ff
 Ulfeldt, ätt 165 f
 Ulfstand, Ingeborg 45
 Ulfstand, Lene Holgersdatter 164
 Ulfstand, ätt 166
 Ulmann, Arnulf von 172
 Ulrik, furstbiskop av Schwerin 415 f
 Ulrik, koadjutor i Schwerin 418
 Umberto II, italiensk kung 226
 Ungern 368
 Uniform 50
 Union, Sverige-Norge 272 ff
 Unionsmärke 279 ff
 Unionsvapen 122
 Universitetet i Trondheim 34 ff
 Upplandslagen 361
 Uppsala katedralskola 431
 Urkundenbücher 199
 Urlev kirke 146
 Urup, Ove 164 ff
 Urup, ätt 165 ff
 Vadholm, Tom S. 375
 Valdemar Christian, riksgreve av Holsten 1
 Valø stift 318 ff
 Vapenprydda föremål, Danmark 145 ff
 Vapenprydda föremål, Danmark-Norge 161 ff
 Vapenprydda föremål, Danmark och Sverige 187
 Vapenprydda föremål, Finland 171 f, 178
 Vapenprydda föremål, Norge 155 ff
 Vapenrätt 128 ff, 378
 Vapensigill 460 ff
 Varbergs tingsrätt 26
 Varnhems klosterkyrka 182
 Varumärkesrätt 130 ff
 Vasa, regalskeppet 291
 Vasa, stadens vapen 249
 Vasa-ätten 134
 Vattenfat 145 ff
 Vepsäläinen, Juhani 247
 Vermandois 308 f, 312
 Verwohlt, Ernst 129, 189
 Vexillologi 242, 273, 400 ff
 Veøy kirke 39 ff
 Viborgs stift 379
 Victoria, svensk kronprinsessa 83 f
 Viffert, ätt 188
 Viggo, prins av Danmark, greve av Rosenborg 11 f
 Vind, Jürgen 44
 Virmo kyrka 349, 352
 Vita armén 243
 Vitsut, Tuomas 175
 Vittis kyrka 350 ff, 361 f
 Vitzen, Fikke von 438, 441
 Vogt, Susanne 154
 Voima, Erik 262
 Volborth, Carl-Alexander von 230, 380
 Vreta klostrets kyrka 301
 Vrigsted kirke 146 ff
 Välimaa, Olli 264
 Välsignande av plats för kyrkobygge 351, 361 f
 Västmanland, vapen 99 ff
 Vörå bataljon 255
 Vörå krigsskola 255
 Vörågardets märke 265 f

- Vöråpojkkarnas förbund 255
- Wad, Gustaf Ludvig 321, 324
- Waffen-SS 258
- Wagnern, Andreas 302 f
- Walesa, Lech 431
- Walesisk heraldik 183
- Walkendorf, Erik 72, 78, 373
- Warburton, släkt 441
- Warnstedt, Christopher von 228 f
- Wasling, Jesper 234
- Weber, Immanuel 224
- Wehrmachts Jäger-Bataillon Finland 241
- Weman, Gunnar 378
- Wergeland, Nicolai 406, 453 f
- Westengaard, Erik 21
- Westling, Daniel 83 f
- Widerbeck, Gusten 225
- Wieck 414
- Wienkongressen 425
- Wildeman, Arvid 294
- Wildeman, ätt 172
- Wilhelmsson, Håkan E 470, 472
- Winterfeldt, Gustaf 301 f
- Winterfeldt, Helmuth Otto 302
- Wintzingerode-Knorr, Levin Freiherr von 194
- Wisborg, grevar av 6
- Wittelsbach 427
- Wrangel, ätt 175
- Wreding, Eric 233
- Wright, von, ätt 178
- Wulfsberg, Gregers Winther 462
- Württemberg, hertigar av 3
- Württemberg-Neustadt, Friederike, prinsessa av 320
- Wäsenberg, Johan 336
- Ystads tingsrätt 25 f
- Yxa 59 ff, 372, 374, 385
- Yxkull-Gyllenband, von, ätt 175
- Üxküll, Uexküll, ätt 175
- Ziegesar, Elisabeth Henriette von 2 f
- Zovko, Davor 233 f
- Åbo domkyrka 171, 177, 337 ff, 361, 374
- Åbo stift 337 ff, 376
- Aage, prins av Danmark, greve av Rosenborg 5
- Aall, Jørgen 458
- Aarhus 379
- Åsklund, Henric 234, 375
- Ämbetsvapen 468 ff
- Öga 457
- Örlogsflagga 109, 273 ff
- Ørsted, Anders Sandøe 449
- Österrike 311, 314
- Österrike-Ungern 122, 143 f
- Östersjöområdet, huvudbaner/begravningsvapen 289 ff
- Överbefälhavaren, Sverige 50
- Övraby kyrka 427 f
- Øyratinget 179

ILLUSTRATIONER UTFÖRDA AV:

- Alexy, Zdenko G. 220
Andersen, Ronny 13, 16 f, 22, 33,
134 f, 138, 152 ff, 327, 428
Ankarswärd, Karl Grillo 224
Bergersen, Thorbjørn 29 f
Berghman, Arvid 219
Bergquist, Göran 228
Berntsen, Claus K. 471
Boström, Göran 223, 226, 236
Britze, Friedrich 12, 219, 221
Britze, Johannes 220, 222
Bäckmark, Magnus 156, 215, 235
de Wærn, Jacques 228
Engene, Jan Oskar 120, 123, 275
Falk, Thomas 234
Friefeldt, David 6, 226, 234
Grep, Brita 219, 222, 224
Heim, Bruno B. 223
Hildebrandt, Adolf Matthias 218
Hupp, Otto 221
Jensen, Karl 117, 121
Joachim, H.K.H. Prins 154
Jónsson, Rikarður 118 ff
Kedja, Einar J:son 226 f
Konow, Jan von 220
Kälde, Bengt Olof 11, 229, 232,
236, 430 f, 469
Lagerfelt, Carl Fredrik 225
Lengweiler, Hans 221
Lindgren, Agi 219
Lindhe, Casimir Sparre 229
Lynskey, Marie 235
Norin, Marita 232
Raneke, Jan 110, 226, 228 ff, 232,
234 f, 287
Rantanen, Harri 264
Rehn, Jean Erik (?) 217
Rundström, Rolf 231
Sagerlund, Vladimir A. 24 ff, 52
ff, 84, 134, 231, 368
Schimek, Herbert Toni 236
Seitz, Heribert 227
Sköld, Sven 222, 228, 231
Ströhl, Hugo Gerard 144, 425
Tegner, Hans 124 ff
Thiset, Anders 8, 10
Tilas, Daniel 217
Trätteberg, Hallvard 72
Wasling, Jesper 235
Widerbeck, Gusten 225
Volborth, Carl-Alexander von
231
Wreding, Eric 233
Wulff, Aage 11
Zovko, Davor 234
-

FOTOGRAFIER TAGNA AV:

- Amundsen, Odd 388, 390, 392 f,
396 f, 400, 403 f, 407
Andersen, Ronny 14, 154
Berntsen, Claus K. 470, 472
Christierson, Carl-Thomas von
102 f
Ekroll, Øystein 45
Hult, Heikki 259
Jonsson, H. 291
Knorrning, Harald von 194 f
Kongelige Bibliotek, Det 36, 398
Matikkala, Antti 242
Museiverket/Edvin Holmberg
340
Museiverket/Per-Olof Welin 351
Museiverket/V. Kiljunen 345
Museokuva 246
Museum Sønderjylland Sønder-
borg Slot 322
Naumburg, N. 182 f, 290, 292,
296 ff
Nissen, Harald 30 f, 40, 42 f, 46
Pauli, J. 293 ff
Pedersen, Jørgen 422
Prøven Hauglid, Kjartan 44
Refsnæs, Karl-Erik 35
Rigsarkivet 322
Romsdalsmuseets Fotoarkiv 41
Rosenborg, København 418,
420, 423
Rylands Library, J. 437 ff
Safiulla, Cingiz 253
Sagerlund, Sylvia Kantzy 365
Sagerlund, Vladimir A. 365
Sidselrud, Kaare Seeberg, 380
Stiernspetz, Carl-Henrik 105,
108
Trollbu 405
Vallø stift 319 f
Weiss, Kit 386, 389, 394, 398
Åsklund, Henrik 371 f

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i ét eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m, men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 ½ linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). *Referencer og litteratur* samles efter artiklen eller indsættes evt. i *Noter*. Egentlige artikler skal være forsynet med et *abstract* på engelsk. Normalt skal dette være på 100–200 ord – ca ½ trykside. I tillæg til dette sammendrag skal der foreligge forslag til nøgleord (*keywords*), dog ikke flere end max. 5–10 ord pr. artikel.

Artikler og anmeldelser sendes elektronisk tillige med en udskrift på papir. Det digitale materiale kan om nødvendigt sendes på CD/DVD. Den elektroniske tekst leveres som Word eller RTF. Hvis tekst og billeder tilsammen har en datamængde på under 20 MB, kan det digitale materiale dog sendes som e-post. Den elektroniske tekst bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. I den elektroniske tekst må der ikke bruges automatisk orddelingsfunktion eller tabulator ved linjeskift. Der må ikke forekomme blanke linjer mellem afsnittene. Der skal bruges automatisk funktion til slutnoter. I papirudskriften kursiveres titler på bøger og tidsskrifter, der henvises til, og forfatternavn, titel og udgivelsesår og -sted anføres.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatternes navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet og eventuelle ISBN/ISSN-numre. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med, at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på engelsk. Brugsret til billeder skal være afklaret af forfatter og fotograf/rettighedshaver og skal oplyses samtidig med indsendelse af manuskript med illustrationer.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvungende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Societas Heraldica Scandinavica forbeholder sig som udgiver af Heraldisk Tidsskrift retten til at publicere sammenfatninger af artiklerne på selskabets hjemmeside og i internationale forskningsdatabaser. Societas Heraldica Scandinavica forbeholder sig endvidere retten til at genpublicere de trykte artikler på selskabets hjemmeside under "open access" principperne efter en vis karenstid.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien Heraldiske Studier. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

FORMAND: Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, AIH, FRHistS

Tesdorpsvej 59, DK-2000 Frederiksberg, Danmark – kurrild-klitgaard@heraldik.org

NÆSTFORMAND: Universitetslektor, jur.dr. et fil.kand. Eric Bylander, Sverige – bylander@heraldik.org

SEKRETÆR: Rådmand, jur.dr. Martin Sunnqvist

Örjagården, Örja byväg 11 A, SE-261 51 Landskrona, Sverige – sunnqvist@heraldik.org

KASSERER: Prokurist, Ph.D. Niels Arne Dam – dam@heraldik.org

REDAKTÖR HERALDISK TIDSSKRIFT: Seniorrådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, aih, Norge – sidselrud@heraldik.org

REDAKTÖR SKANDINAVISK VAPENRULLA: Kgl. våbenmaler, cand.mag. Ronny Andersen, aih,

Amalienborg Slotsplads 7 E, DK-1257 København K, Danmark – andersen@heraldik.org

WEBREDAKTÖR: Fil.stud. Jens Christian Berlin, Sverige – berlin@heraldik.org

REDAKTÖRER ELEKTRONISK NYHEDSBREV: Ronny Andersen og cand.mag. et art. Carl-Thomas von Christiernsen, Danmark – christiernsen@heraldik.org

SALGSANSVARLIG: Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller

Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark – moller@heraldik.org

Fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Danmark – bartholdy@heraldik.org

Heraldisk rådgivere, fil.mag. Wilhelm Brummer, aih, Finland – brummer@heraldik.org

Matthías Arni Jóhannsson, Island – johannsson@heraldik.org

Ph.D. Antti Matikkala, aih, FSA, FRHistS, Finland – matikkala@heraldik.org

Advokat Tom S. Vadholm, aih, Norge – vadholm@heraldik.org

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 110

Cand.scient. Steen Clemmensen, AIH – info@armorial.dk

Underdirektør, cand. mag. Anders Bjønnes – anders.bjonnes@nsm.stat.no

Advokat Hans Cappelen, AIH – cappelen@cappelen-krefting.no

Teol.stud. Lunds universitet Claus K. Berntsen – claus.berntsen.932@student.lu.se

Fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker Nils G. Bartholdy, AIH – nils.bartholdy@gmail.com

Amanuens, ordensintendent Tom C Bergroth, AIH – tom.bergroth@turku.fi

